תנ״ך · אחרונים · מלבי״ם · נביאים

מלבי"ם על זכריה

רבי מאיר ליבוש ב"ר יחיאל מיכל [מלבי"ם] וייזר

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מלבי"ם על זכריה

רבי מאיר ליבוש ב"ר יחיאל מיכל [מלבי"ם] וייזר

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מלבים-על-זכריה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 7
פסוק ב 7
פסוק ג 7
פסוק ד 7
פסוק ה 7
פסוק ו 7
פסוק ז 8
פסוק ח 8
פסוק ט 9
פסוק י 9
פסוק יא 9
פסוק יב 9
פסוק יג 9
פסוק יד 9
פסוק טו 10
פסוק טז 10
פסוק יז 10
פרק ב 10
פסוק א 10
פסוק ב 11
פסוק ג 11
פסוק ד 11
פסוק ה 11
פסוק ו 12
פסוק ח 12
פסוק ט 12
פסוק י 12
פסוק יא 12
פסוק יג 13
פסוק יד 13
פסוק טו 13
פסוק טז 13
פסוק יז 14
פרק ג 14
פסוק א 14
פסוק ב 14
פסוק ג 14
פסוק ד 14
פסוק ה 15
פסוק ו 15
פסוק ז 15
פסוק ח 16
פסוק ט 16
פסוק י 16
פרק ד 17
פסוק א 17
פסוק ב 17
פסוק ג 17
פסוק ד 18
פסוק ה 18
פסוק ו 18
פסוק ז 18
פסוק ח 18
פסוק י 19
פסוק יא 19
פסוק יג 19
פסוק יד 20
פרק ה 20
פסוק א 20
פסוק ב 20
פסוק ג 20
פסוק ד 21

פסוק ה 21
פסוק ו 21
פסוק ז 21
פסוק ח 22
פסוק ט 22
פסוק י 23
פרק ו 23
פסוק א 23
פסוק ב 23
פסוק ג 24
פסוק ה 24
פסוק ו 24
פסוק ז 24
פסוק ח 25
פסוק י 25
פסוק יא 25
פסוק יב 25
פסוק יג 25
פסוק יד 26
פסוק טו 26
פרק ז 26
פסוק א 26
פסוק ב 26
פסוק ה 27
פסוק ו 27
פסוק ז 27
פסוק ח 28
פסוק ט 28
פסוק י 28
פסוק יא 28
פסוק יב 28
פסוק יג 28
פסוק יד 28
פרק ח 29
פסוק א 29
פסוק ב 29
פסוק ג 29
פסוק ד 29
פסוק ו 30
פסוק ז 30
פסוק ח 30
פסוק ט 30
פסוק י 30
פסוק יא 31
פסוק יב 31
פסוק יג 31
פסוק יד 31
פסוק טו 31
פסוק טז 32
פסוק יט 32
פסוק כ 32
פסוק כא 32
פסוק כב 32
פסוק כג 33
פרק ט 33
פסוק א 33
פסוק ב 33
פסוק ג 33
פסוק ד 34
פסוק ה 34
פסוק ו 34
פסוק ז 34
פסוק ח 34
פסוק ט 35

פסוק י 35
פסוק יא 35
פסוק יב 36
פסוק יג 36
פסוק יד 36
פסוק טו 36
פסוק טז 37
פסוק יז 37
פרק י 37
פסוק א 37
פסוק ב 37
פסוק ג 38
פסוק ד 38
פסוק ה 38
פסוק ו 38
פסוק ז 38
פסוק ח 39
פסוק ט 39
פסוק י 39
פסוק יא 39
פסוק יב 39
פרק יא 40
פסוק א 40
פסוק ב 40
פסוק ג 40
פסוק ד 40
פסוק ה 40
פסוק ו 40
פסוק ז 41
פסוק ח 41
פסוק ט 42
פסוק י 42
פסוק יא 42
פסוק יב 42
פסוק יג 42
פסוק יד 43
פסוק טו 43
פסוק טז 43
פסוק יז 43
פרק יב 44
פסוק א 44
פסוק ב 44
פסוק ג 44
פסוק ד 45
פסוק ה 45
פסוק ו 45
פסוק ז 46
פסוק ח 46
פסוק ט 46
פסוק י 46
פסוק יא 46
פסוק יב 47
פרק יג 47
פסוק א 47
פסוק ב 48
פסוק ג 48
פסוק ד 48
פסוק ה 48
פסוק ו 48
פסוק ז 48
פסוק ח 49
פסוק ט 49
פרק יד 49
פסוק א 49

פסוק ב 49
פסוק ג 49
פסוק ד 50
פסוק ה 50
פסוק ו 51
פסוק ז 51
פסוק ח 51
פסוק ט 51
פסוק י 52
פסוק יא 52
פסוק יב 52
פסוק יג 52
פסוק יד 52
פסוק טז 52
פסוק יז 53
פסוק יח 53
פסוק יט 53
פסוק כ 53
פסוק כא 53

פרק א

פסוק ב
קצף, תוכן דבריו, אמר להם, כי בבית ראשון קודם שהחריב את הבית והגלה את ישראל היה שולח את נביאיו השכם ושלוח והיו מזהירים ומוכיחים ומיעדים את הרעה העתידה למען ישובו בתשובה ולא יביא עליהם את הרעה, בענין שה' היה הפותח בדבר להשיבם אליו והם לא רצו, ועתה אחרי שבאה עליהם הרעה עדיין הקצף חל והגלות עדיין קיים, כי גאולת כורש לא היתה גאולה שלמה, ועז"א **קצף ה' על אבותיכם קצף**, ר"ל שעדיין הקצף במציאות כי לא שב ה' מחרון אפו:

פסוק ג
ואמרת אליהם, לכן תאמר אליהם ותודיעם שמעתה לא ישלח עוד נביאים מזהירים להשיבם אליו, (כי אחרי הנביאים האחרונים נפסקה הנבואה) ומעתה צריכים הם להשתדל מעצמם לשוב בתשובה שעז"א **שובו אלי** ועי"כ **אשוב אליכם**, שאתם תהיו המתחילים והמתעוררים בעצמכם לשוב:

פסוק ד
אל תהיו כאבותיכם אשר קראו אליהם הנביאים הראשונים והזהירו אותם על רוע דרכם ולא שמעו לדברי הנביאים, וראו מה עלתה להם, כי.

פסוק ה
אבותיכם איה הם, הלא מתו וספו תמו מן בלהות וצרות, **והנביאים** ששלחתי אז **הלעולם יחיו**, כי נביאים חדשים לא אשלח עוד, כי עתה א"צ עוד לנביאים אחרי שראיתם שכל היעודים הרעים שנבאו הנביאים כולם באו עליכם, וז"ש.

פסוק ו
אך דברי וחקי הלא השיגו אבותיכם, וא"צ עוד לנביא מיעד את העתיד לבא על עונותיכם שכבר באו הצרות והנם עוד במציאות, כי עדיין לא נגאלתם מרשות כורש, וגם שכבר הכרתם את השגחת ה' ואת עונשיו, א) ראיתם שהיכולת בידו לענוש החוטאים, שעז"א שהלא הודו **ואמרו שכאשר זמם ה' לעשות לנו עשה אתנו**, ב) במה שהיה העונש מדה כנגד מדה לעומת החטא, שעז"א **כדרכינו וכמעלילינו עשה אתנו**, וא"צ עוד לנבואה כי כבר נפקחו עיניכם לדעת את מעשה ה':

פסוק ז

ביום עשרים וארבעה, מה שהגביל בנובאה זאת בפרטות היום והחדש, כתב הרי"א שבא להודיע שהיו תשעה וחמשים יום אחר שיוסד היכל ה' בכ"ד לחדש התשיעי, וכאשר נבא אז על השלמת מלכות פרס והיא נמשכה נ"ט שנה מודיע שהיה הפסק בין יסוד בית ה' עד הנבואה נ"ט ימים יום לשנה יום לשנה, וזכר שנית שם אביו ואבי אביו לומר שזכותם גרמה לו שנבא נבואות רמות כאלה:

פסוק ח

ראיתי הלילה והנה איש רוכב על סוס אדום, כבר אמרו חז"ל [בפרק הרואה דף נ"ז] הרואה סוס אדום בחלום ברדוף קשה לו בנחת יפה לו, סוס לבן בין ברדוף בין בנחת יפה לו, כי הסוס מורה על המלחמה כמ"ש סוס מוכן ליום מלחמה, ובצד אחר מורה על הגאוה וההתנשאות, ובהיותו אדום שמורה שפיכת דמים וברדוף שמורה שרודף לשפך דם הוא אות הרצח, אבל אם הוא בנחת או שהוא סוס לבן הוא מורה על התנשאות לא על ש"ד, והנה ראה סוסים ואיש רוכב ומלאך, הסוסים הם הגבורים אנשי המלחמה, וראה סוס אדום הוא מציין גבור אחד אשר יצא להלחם על מלך פרס ולתפוס מלכות אחריו, והוא אלכסנדר המוקדני שנצח את דריוש במלחמותיו, והוא אשר ראהו דניאל בדמות צפיר העזים המנגח את האיל, וזכריה ראהו כסוס אדום שמורה על הדם אשר ישפך, והאיש הרוכב עליו הוא שר יון המנהיג אותו בכחו ובגבורתו לעשות חיל, ועז"א **ראיתי הלילה** כי כל מלך מן הד' מלכיות שעמד למשול נדמה כלילה בפ"ע, כי הצרה נמשלה ללילה, ואר"י (בפרק חלק) בקש הקב"ה להפוך העולם כולו ללילה, אבל ראה שהסוס והאיש הרוכב עליו עומד, שזה סימן טוב, ר"ל **שיעמד בין ההדסים אשר במצולה** ר"ל בין הצדיקים שימצא בדור ההוא במצולת העולם השפל, שם יעמוד הסוס ולא ירדוף לשפך דם, וכן היה שכאשר בא אלכסנדר לירושלים יצא כנגדו שמעון הצדיק ואחיו הכהנים וירד מעל הסוס והשתחוה לו ולא החריב את ירושלים ולא עשה להם רעה, ואחריו אחר הסוס הזה שהאיש רוכב עליו, ר"ל אחר אלכסנדר מוקדון, היו **סוסים אדומים שרוקים ולבנים**. האדומים מורים על מלחמה, והלבנים מורים על שלום, והשרוקים הם מורכבים מאדום ולבן והוא ממוצע ביניהם, ר"ל ששרי צבאותיו שהם ירשו מלכותו אחריו היו ביניהם אוהבי מלחמה ושופכי דם, ומקצתם היו אוהבי שלום ומנוחה, ומקצתם היו ממוצעים, לפעמים לחמו ולפעמים ישבו בשלום:

פסוק ט
ואומר מה אלה אדני, בקש מאת המלאך המשפיע עליו את הנבואה שיגיד לו על מה מורה המראה הזאת, **ויאמר אלי אני אראך מה המה אלה**, ר"ל שבמראות האחרות אשר אראך תבין פירוש הדברים האלה ועניניהם:

פסוק י
ויען האיש העומד בין ההדסים, שמע ששר יון שהוא התלבש אז באלכסנדר, שלכן ראהו בצורת איש, הוא ענה וקרא בקול, **אלה אשר שלח ה' להתהלך בארץ**, שה' מסר המלכות הכללי אל אלה השרים ושלחם להתהלך בארץ ולכבוש ממלכות:

פסוק יא
ויען את מלאך ה' העומד בין ההדסים, שבין הצדיקים שבאותו הדור עמד אז מלאך ה', שהוא המלאך אשר מנה להשגיח על ישראל והוא עומד ושומר את ההדסים שהם הצדיקים, הודיעו להמלאך **ויאמרו התהלכנו בארץ**, היינו שכבר תפסנו מלכות וממשלה על כל הארץ, **וכל הארץ יושבת ושוקטת** כי פסקו המלחמות, באשר הכל תחת רשותם, וגם רמזו לו שעתה לא יעשו רע לישראל וישראל ישבו תחלה תחת צל מלכות יון בשלוה:

פסוק יב
ויען מלאך ה', הוא מלשון הרמת קול, באשר ראה המלאך כי לילה יוצאת ולילה אחרת בא ומלכות אחרת תתפוס ממשלה על ישראל שירעו להם מאד, כמו שהיה בימי הצורר אנטיוכס שהצר מאד לישראל, וראה המלאך שאינו עדיין זמן הגאולה, לכן קרא בקול **עד מתי אתה לא תרחם**, דייק במלת אתה, למה לי הרחמים של הסוסים המתהלכים בארץ שהם המלכיות למה תרחם לא אתה בעצמך **את ירושלים**, הלא כבר **זעמתה זה שבעים שנה** כבר הגיע עת הגאולה:

פסוק יג
ויען ה' וה' ענה להמלאך דברים טובים, והודיעו שהוא לטובת ישראל עד שהתנחם המלאך, כי באמת אורך הגליות ורוב הצרות יתהפכו אח"כ לנחמות גדולות ועי"ז תהיה גאולה כללית וצדק עולמים, והנביא לא הודיע מה שאמר ה' אל המלאך כי לא צוהו לגלות:

פסוק יד
ויאמר אלי המלאך, א"ל לבל יגלה כל אשר שמע, רק זאת **קרא לאמר**, זאת תפרסם בשם ה', כה אמר ה' **קנאתי לירושלים** ר"ל כבר קנאתי על כבוד ירושלים וציון, שהוא מה

שקנא בבבל והחריבה על הרעות שעשו לציון, והיה **קנאה גדולה**, שלכן נחרבה בבל לגמרי והיתה תל עולם:

פסוק טו

וקצף, ועתה אני קוצף קצף גדול על הגוים השאננים שהם מדי ופרס, שהגם שאין לי עליהם קנאה כי לא החריבו המקדש, יש לי עליהם קצף על מה שבטלו בנין הבית, **אשר אני קצפתי מעט** שהקצף שאני קוצף עתה על ישראל הוא מעט, כי הגיע זמן פקודתם, **והמה עזרו לרעה**, היינו מה שעזרו לצרי יהודה ובנימין שהשתדלו לבטל את הבנין והם קבלו דבריהם ונתנו פקידה להשבית בנינו וישראל עדיין בשעבוד ובבזה:

פסוק טז

לכן כה אמר ה' שבתי לירושלם ברחמים, ר"ל לכן הוכרחתי לשוב לירושלים, שהגם שאין עתה עדיין זמן הגאולה העתידה, אני עושה זה מצד מדת הרחמים, מצד ענים וצרתם, וגם **ביתי יבנה בה**, שלכן יהיה עתה בנין הבית שיהיה להם מקום להתפלל שם ולתקן מעשיהם ולהביא צדק עולמים אם יזכו. והנה בעת ההיא לא היה להם רשות רק על בנין הבית, לא לבנות חומת ירושלים שע"ז לא ניתן להם רשות עד שנת עשרים לארתחששתא ע"י נחמיה, הודיע להם כי **קו ינטה על ירושלם** לבנות גם החומה, (והכתיב **קוה** מלשון תקוה ויחול שמעתה יש להם תקוה אם יזכו מעשיהם שיהיה אחרית הזעם):

פסוק יז

עוד קרא לאמר, ועוד תודיעם דבר אחר שהגאולה הזאת אינה הגאולה האמתית, **כי עוד תפוצנה ערי**, שעוד יגלו בגולה ע"י הרומיים ויפוצו שנית בעמים **ותפוצנה מן הטוב** שהיה להם בבית שני, אבל **ונחם ה' עוד את ציון** שאחרי מלחמת היונים שבטלו את עבודת בהמ"ק שזה תיוחס לציון ינחם ה' את ציון, ואחרי הגלות האחרון שיהיה ע"י הרומיים שהגלו את העם מירושלים והיתה שממה **ובחר עוד בירושלם** לע"ל שישובו בניה לתוכה:

פרק ב

פסוק א

ואשא את עיני, עתה הראהו באור הנבואה הקודמת מ"ש עוד תפוצנה ערי, **וראה ארבע קרנות**, והקרן מובנו תאומי, שבא על קרני הבע"ח הנוגחים, וגם בא על השויות שבארבע רוחות:

פסוק ב

ויאמר אלי אלה הקרנות אשר זרו את יהודה, שציור הקרנות בא מצד אחד מצד שנגחו שה פזורה ישראל בקרניהם (כמ"ש קרני ראם קרניו בהם עמים ינגח), וגם בא על ציור הזויות והרוחות, להורות שבכל פנה מרוחות העולם יש קרן העומד לנגח את ישראל ולפזרם, וכלל בידינו שהנביאים ציירו את המלכיות בארבעה כנגד ארבע רוחות העולם, כאילו בכל רוח יש מלכות מיוחדת מושלת על הרוח ההוא, שהגם שלרוב תגבר מלכות אחת ותמלוך בכפה בכל זה נמצאים כל הארבעה כ"א ברוח מיוחדת, וכן יציירו כי השרים העליונים המשפיעים אל המלכיות עומדים בארבע מדרגות וסדרים מתיחסים במרכבה העליונה אל ארבע רוחות, וכ"א מגמת פניו אל רוח מיוחד כאשר נתבאר בפירוש מעשה מרכבה, והראה לו שבכל משך זמן הגלות ימצאו הד' קרנות המנגחות את ישראל בד' רוחות והם ג"כ הד' מלכיות הכוללים שכ"א מהם גובר ברוח אחת:

פסוק ג

ויראני ה', לנגד זה הראהו **ארבעה חרשים** שהם אומנים המוכנים לגדע הקרנות האלה, כי לכל מלכות המתגברת בעולם באחד מד' רוחותיה הכין ה' מלכות אחרת המוכנת להשחיתה בשעתה, כמו שהכין את מדי על בבל ויון על מדי וכן תמיד, וחז"ל אמרו מאן נינהו ארבעה חרשים משיח בן דוד ומשיח בן יוסף אליהו ומלכי צדק, כוונתם שהקרנות יגודעו לעתיד בכח הגבורה והמלחמה ומלכות ישראל שע"ז מצייר משיח בן דוד מצד ישראל ומשיח בן יוסף מצד האומות, וכן יגודעו בכח הכהונה ועבודת ה' וזה מציין באליהו שהוא כהן צדק מצד ישראל ומלכי צדק כהן לאל עליון מצד האומות:

פסוק ד

אלה הקרנות, ר"ל אחר שהקרנות **זרו את יהודה** יותר מן הראוי כי זרו אותם כפי אשר **איש לא נשא ראשו** תפס כמשל החיות העריצות המנגחות בקרניהם ראשי החיות החלושות עד שהכבשים החלשים יראים לשאת ראשם מפני הנגיחה, לכן **ויבואו אלה להחריד אותם** ר"ל לפעמים באו רק להחריד לבל ירימו קרן לנגח, ולפעמים באו **לידות** ולהשליך **את קרנות הגוים הנושאים קרן**, שאם לא יחרדו ויוסיפו לשאת קרן ידו אותם:

פסוק ה

(ה-ו) **ואשא עיני**, **שראה איש ובידו חבל מדה**, רומז שעתה ילכו למוד מדת חומת ירושלים ארכה ורחבה, והודיע לו שהולך למוד שהיא ההודעה שתבנה חומת ירושלים במהרה ברשיון ארתחששתא כמ"ש וקו ינטה על ירושלים:

פסוק ו

,פסוק ז, **והנה המלאך הדובר בי יוצא** כאילו נשלמה נבואתו, **ומלאך אחר יוצא לקראתו** הגבוה עליו ומשפיע עליו כי הם מקבלין דין מן דין:

פסוק ח

ויאמר אליו רוץ דבר, שיודיע אל הנביא שחומה זו לא תהיה רק לפי שעה, כי גאולה זו אינה הגאולה האמתית ויבא עת באחרית הימים אשר **פרזות תשב ירושלים**, כי לא תכיל אותם החומה המצומצמת, **מרוב אדם ובהמה בתוכה**, שלכן תתרחב בכל עת מכל צד, וגם לא יצטרכו חומה מפני השמירה, כי.

פסוק ט

אני אהיה לה חומת אש סביב, ואני היה השומר כחומה שייראו לקרב אליו מפני אש אוכלה אש שסביב לה, אשר יאכל כל הנוגע בם. והנה בעולם הגדול כל החשוב מחברו מקיף וסובב את חברו ומגין עליו, עד שהעולם הגשמי הוא מוקף מכל העולמות, ובעולם הקטן שהוא האדם כל החשוב יותר הוא שוכן בתוך והלב הוא מוקף מכל האיברים, וכבר בארתי (יחזקאל ל"ז כ"ז כ"ח)במש"ש **והיה משכני עליהם בהיות מקדשי בתוכם**, שעקר המקדש יהיה עליהם, מקיף אותם כמו בעולם הגדול והם יהיו המרכבה לשכינה, ומה שיהיה המקדש בתוכם הוא רק כדי שידעו הגוים, כמש"ש וידעו הגוים כי אני ה' מקדש את ישראל בהיות מקדשי בתוכם, ועז"א ולכבוד אהיה בתוכה שזה יהיה רק להגדיל כבוד ישראל, כי באמת אור המקיף גדול מאור הפנימי רק שאור הפנימי ניכר יותר:

פסוק י

(י-יא) **הוי הוי**, עפ"ז צוה **שהגולים אשר בארץ צפון ינוסו משם ובני הגולה אשר בבבל ימלטו לציון**, כי עתה לא יהיה הקיבוץ הכללי כי רק יושבת בת בבל ישובו לציון כנז' בעזרא ונחמיה שלא עלו רק מבבל אבל יתר הגולה שבצפון שהגלה סנחריב ונ"נ לא שבו לירושלים, ובכ"ז גם הם לא עמדו במקומם כי אח"ז נסו משם בעת המלחמות שעמדו בימי היונים והרומיים ונפזרו משם לארבע רוחות השמים. שע"ז רמז במראה של ארבע קרנות, רק יושבת בבל נמלטו לציון בימי בית שני:

פסוק יא

,פסוק יב,**כי כה אמר ה'**, הודיע להם שבכ"ז כבוד ה' והשגחתו ילך עמהם בכל מקומות פזוריהם לידות את קרנות הגוים המריעים להם עד שיבא העת לגאלם ושישכון כחומת אש סביב ירושלים, והנביא אומר בשם ה' **אחר כבוד שלחני אל הגוים השוללים אתכם**,

צייר שכבוד ה' הולך עמהם בין הגוים, ר"ל בכ"מ שהם הולכים בגולה גם כבוד ה' (שהוא כינוי להשגחתו הפרטית) הולך עמהם, ואת הנביא **שלח בשליחות אחר כבוד**, ר"ל שאלך אחרי כבוד ה' ולהכריז ולהודיע **אל הגוים השוללים אתכם** להודיעם **שכל הנוגע בכם כנוגע בבבת עינו** של הכבוד הנזכר, שמצייר את הכבוד כאילו יש לו עינים, שהם עיני ההשגחה (כמ"ש למרות עיני כבודו, שר"ל העינים של כבוד ה' כי השגחת ה' שהם העינים המשוטטות בכל הארץ הם מיוחסים לכבודו והחוטא ממרה עינים של כבוד ה' שהכבוד צופה על מעשיו), וכל הנוגע בכם לרעה נוגע בבבת עינו של כבוד ה' הצופה ומשגיח עליכם בגלותכם:

פסוק יג

כי הנני מניף את ידי עליהם, על הגוים השוללים אתכם ע"י הארבעה חרשים שידו אותם, **והיו שלל** לישראל **עבדיהם** אשר שללו אותם, **וידעתם**, ר"ל ואם לא תאמינו עתה לשליחותו אז תדעו שהייתי שליח מה' להזהיר אתכם בל תגעו בבבת עין כבודו:

פסוק יד

רני, אחר שהודיע האזהרה שהזהיר ה' על ידו את האומות בל ירעו לישראל בגולה כי ה' משגיח עליהם, משים פניו אל בת ציון שתרון ותשמח על הישועה שתבא באחרית ימי הזעם שאז **אבא אליך לשכון בתוכך**, כמ"ש ולכבוד אהיה בתוכה:

פסוק טו

ונלוו גוים רבים אל ה' שיתגיירו ויקבלו דת האמת ובכ"ז **ושכנתי בתוכך** היינו בתוך ישראל כמ"ש והתהלכתי בתוככם, **וידעת כי ה' צבאות שלחני אליך**, כי השליחות הקודם היה להזהיר את הגוים, ושליחות זה הוא אליכם לבשר אתכם כי יש תקוה:

פסוק טז

ונחל ה' את יהודה חלקו, מבואר ביחזקאל (סי' מ"ה וסי' מ"ח) כי בחלוקת הארץ לעתיד ירימו תרומה את חבל הארץ שהיתה נחלת שבט יהודה ויהיה קדש ה', ששם יעמוד המקדש וסביב לו יהיה מושב הכהנים והלוים ועיר ירושלים שלעתיד שתהיה רחוקה מן המקדש מ"ה מיל והנותר ברצועה בארך יהיה שייך אל המלך המשיח ויהיה ג"כ תרומת קדש, ויהודה יקח חלקו מצפון לתרומת הקדש, וז"ש שהחלק שהיה ליהודה בחלוקת יהושע על אדמת הקדש ינחל ה', שתהיה נחלת ה', עד **שה' ינחל את יהודה**, ר"ל יקח נחלתו שהוא **חלקו** שהיה לו **על אדמת הקדש**, **ובחר עוד בירושלים** ולא ישנה מקום המקדש הגם שעי"ז יצטרך לקחת חלקו של יהודה, כי תרומת הקדש תשתרע ברוחב ע"ה מיל, כמובאר ביחזקאל שם:

פסוק יז
הס כל בשר, בראותו במחזה התגלות ה' לעתיד לבוא ונקמתו בצרי יהודה, אומר שכולם ישתקו מפני ה' בעת **שנעור ממעון קדשו**, וכן אמר גם חבקוק כראותו נקמת בבל:

פרק ג

פסוק א
ויראני את יהושע הכהן הגדול, ראה בנבואה איך יהושע **עומד לפני מלאך ה'** שדן אותו על מעשיו, והשטן שהוא המקטרג **עומד על ימינו לשטנו** כי המלמד חובה נצב לשמאל המלאך השופט שהוא ימין יהושע העומד כנגדו, ומבואר פה שהיה על יהושע שני מיני דינים דין אחד על עצמו שהיה עליו איזה קטרוג, וכבר היה הקטרוג הזה בעת שהשליכוהו לכבשן האש (שזה היה בזמן קדום) שאז עמד לדין אם הוא ראוי שיעשה לו נס ע"י המלאך ואז קטרג עליו השטן, ואז.

פסוק ב
ויאמר ה', שמע שה' שהוא בעל הרחמים אמר אל השטן, שיגער בו מצד שני ענינים, א) **יגער ה' בך השטן** שיגער בו מצד שהוא ה' בעל הרחמים המטה בריותיו לזכות, ב) **יגער ה' בך** מצד שהוא **הבוחר בירושלים**, ומצד זה יציל את הכ"ג אשר שמשו אבותיו במקדש, ובזה החליט הדין שראוי אל הנס שינצל, ועז"א **הלא זה אוד מוצל מאש**, ר"ל הגם שאינו ראוי שיעשה לו נס כמו חמו"ע שלא שלט האש בם כלל אף בבגדיהם כי הושע נשרפו בגדיו, וא"כ הוא אוד ששלט בו האש קצת, בכ"ז הוא מוצל מאש שלא תשלט האש בגופו, הגם שתבער בבגדיו:

פסוק ג
ויהושע, עוד ראה שהיה עליו דין שני אם ישמש בכהונה גדולה, ופי' חז"ל שזה היה מפני שבניו נשאו נשים נכריות (כי מה שתמה ע"ז הראב"ע שזה היה אחר מותו, אינו תימה, שמה שנזכר בנחמיה שנמצא מבני אלישיב (מבני יהושע) שנשאו נכריות פירוש שכבר נשאו מימים רבים כקבלת חז"ל), ולכן היה **לבוש בגדים צואים**, כי מפני שהיה הדין על הבגדים מצייר שתחת בגדי כהונה לבש בגדים מורים על עונותיו, וגם תפס ציור הזה ממה שהיה בפועל שנשרפו בגדיו כי בגדיו היו צואים ולא היו ראוים לנס:

פסוק ד
ויען ויאמר אל העמדים לפניו, המלאך אמר אל הממונים תחתיו להעביר פשע ולכפר חטאת, **הסירו הבגדים הצואים** מעליו, ר"ל שלא ישא עונש בעון בניו, וגם י"ל שבניו

גרשו נשותיהם, ובאר לו כוונת המשל **ראה העברתי מעליך עונך**, ר"ל העונות שהם עליך מבחוץ ע"י הבנים שהם דמיון הבגדים שהם מבחוץ, העברתי **ותלבש בגדים נקים**, ר"ל תלבש זכיות תחתיהם:

פסוק ה

ואומר, כאשר ראה הנביא שהועברו פשעיו, בקש בעבורו ואמר **ישימו צניף טהור על ראשו**, היינו שישוב אל מעלת הכהונה הגדולה וילבש את המצנפת שהיא אות הכהונה הגדולה, ונתקבלו דברי הנביא **וישימו הצניף על ראשו**, **וגם הלבישוהו בגדים** שהם יתר בגדי כ"ג:

פסוק ו

ויעד מלאך ה', אז בעת הלביש אותו בגדי כ"ג העיד והתרה בו בשם ה':

פסוק ז

אם בדרכי תלך, שיתנהג במדות ה' מה הוא רחום וחנון כמש"פ חז"ל על והלכת בדרכיו, **ואם את משמרתי תשמר**, הוא משמרת תורת ה' ומצותיו, **וגם אתה תדין את ביתי** שישגיח על עבודת הבית ודיני הקרבנות, **וגם תשמר את חצרי** את חצרות המקדש להשגיח על משמרת הבית בכל פרטיו, אז אני מבטיח לך **ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה**, ר"ל שהגם שהכהנים בזמן הזה הם בני אדם שוכני בתי חומר ומדרגתם יהיה שפלה ממדרגת המלאכים, יצא ממך חוטר לעתיד לבא שישמשו בבית השלישי שהם יתקדשו כמלאכים והם יהיו מהלכים בין המלאכים הנצחיים העומדים לפני ה' ויתהלכו עמהם בחייהם, ונבואה זו מלבד שהיתה פרטית על יהושע כנז', היתה ג"כ כללית ונבואה עתידה על זרעו, שמצד זה ראה את יהושע ר"ל את זרעו שנקראו על שמו, שלפעמים יהיו עומדים במשפט והשטן יקטרג עליהם שישרפו באש, שזה היה בעת השמד בימי אנטיוכס אשר רצה לכלות כהני ה', וה' גער בהשטן והיה כאוד מוצל מאש כמו שהיה בימי החשמונאים שנצולו בנס ובהשגחת ה', וגם היה קטרוג על כהונתם וה' מחל עונם והלביש אותם מחלצות, בפרט למ"ש הרי"א שהבגדים הצואים רומז על דור החשמונאים שלבשו בגדי מלכות שהם בגדים הבלתי נאותים לכ"ג משרת בהיכל ה', וה' העביר אותם מעליהם בימי הורדוס, שאז סר מעליהם גאות המלוכה וגסות הרוח שזה רמז בצניף הטהור שיושם על ראשם, שהמצנפת בא לכפר על גסות הרוח, שלא יהיה עליהם עטרת המלוכה רק מנצפת הכהונה לבד, והבטיח לו שלעתיד יתן לו בנים מהלכים בין המלאכים בבית עולמים:

פסוק ח

שמע נא יהושע, עתה באר לו מתי יהיה לו בנים מהלכים בין העומדים הנצחיים שזה יהיה לימות המשיח, ואל שישמע היעוד הזה העתידי **הוא ורעיו היושבים לפניו**, שהם הת"ח תלמידיו **כי הם אנשי מופת** וראוים לנבואה וחז"ל פי' שרעיו היו חמו"ע, **כי הנני מביא את עבדי צמח**, ר"ל שבאחרית הימים אביא את מלך המשיח, וקראו בשם צמח לרמז כי עתה נכרת חוטר מגזע ישי והוא נעלם טמון בארץ, רק הוא דומה כזרע הטמון במעמקי האדמה אשר בעתו יצמח ויתגלה ומתחתיו יצמח, וע"ז רמז שם זרובבל שנזרע בבבל, ר"ל שהיה דומה כזרע הנזרע בארץ שממנו יצמח צמח בבוא תור הגאולה:

פסוק ט

כי הנה האבן, בעת שיסדו בנין הבית ע"י זרובבל והכינו את האבן הראשה, היינו את האבן פינה שמניחים ראשונה ביסוד הבנין, מסר זרובבל את האבן ליהושע שהוא יניח אותו בהיסוד, באשר הוא כהן לאל עליון, ויהושע חקק על האבן דמות של שבעה עינים, לרמז בזה ששבעה עיני ה' המשוטטים בארץ, שהוא השפעת שבעה כוכבי לכת שע"י ינהיג ה' ההנהגה הטבעיית הסדורה מן ימי בראשית להנהיג בם את עולמו ועל ידם ישיגח בעולמו, יהיו חקוקים עתה על אבן זה, דהיינו על המקדש אשר יבנו בו, שמעתה תהיה השגחת ה' ע"י המקדש אשר ישכן שם ומשם ישגיח בעולמו. והנה שבעה עינים אלה שהם המשגיחים באמצעות ז' כוכבי לכת הם מושכים את שפעם משבעה עינים עליונים וגבוהים מהם גבוה מעל גבוה, עד שבעה ספירות הבנין שמשם תרד השפע וההשגחה דרך עינים התחתונים שהם ז' כוכבים, ובמה שחקק באבן הזה שבעה עינים רמז ג"כ למשוך אל האבן הזה עינים ההשגחיים העומדים בראש, (וידוע ששבעה עינים העליונים ישפיעו אל אבן הראשה הידועה שהוא מדת מלכות שהוא אבן אשר מאסו הבונים, עז"א על אבן אחת שבעה עינים), ע"ז אמר אליו ששבעה עינים אשר חקק יהושע על האבן היסודי הם מעשה ב"ו ולא יתקיימו, כי בזה"ז מושלים עינים התחתונים שהם הכוכבים והמערכת, אבל בעת שאביא את עבדי צמח אז **הנני מפתח פתוחה**, אז אפתח אני פתוחי חותם הזה וציור העינים, וכמו שיבאר זה במחזה שראה אח"ז, ואז **משתי את עון הארץ ההיא** כי אז לא יחטאו עוד ועונות הקודמים אסלח, ואז.

פסוק י

ביום ההוא תקראו, כי בעת הנחת היסוד הביאו עצי גפן ותאנה ועשו מהם צל שתחתיהם עמדו הבונים והמיסדים לכבוד, ששם עמדו בהמון חוגג, אומר **שאז תקראו איש לרעהו**

אל תחת גפן, בעת שיהיה פתוח העינים על ידי שאז יהיה שלום בארץ לא עתה, וכמו שיבאר בסמוך:

פרק ד

פסוק א

וישב המלאך, הנביא לא הבין את המראה הקודמת, ולא ידע הכונה מ"ש שיפתח פתוחה שבעה עינים, וע"כ נפל בשינה ותרדמה שזה יהיה בעת שיכוסה ממנו דבר ה', ולכן בא המלאך שנית והעיר אותו משנתו, ויראהו מראה אחרת שהוא פירוש המראה הראשונה:

פסוק ב

מה אתה רואה, ר"ל שבזה תראה פי' המראה הראשונה, **ואומר ראיתי והנה מנורת זהב כולה וגולה על ראשה** על ראשה יש מעין שהוא ספל גדול שממנו ימשך מעין השמן אל קני המנורה, וראה על המנורה שבעה נרות שהם הבזיכין שבתוכם השמן הפתילה, **ולכל נר יש שבעה מוצקות**, שהם צינורות שהשמן זב בהם מן הגולה אל הנר, והנה המנורה רומזת על אור ה' המאיר לעולם כולו בכבודו ובעת שיזרח כבוד ה' והלכו כולם לאורו, וראה את המנורה שהיא כולה בשלימות והיא כולה זהב, שכבוד ה' יתגלה בהוד והדר לכבוד ולתפארת, וראה גולה על ראשה, הוא המעין העליון שמשם יריק ברכת ה' ושפעו אל שבעת הנרות, ששבעת הנרות אשר במנורה הם שבעת המדות העליונות אשר באצילות האלהות שבם ינהיג את העולם, ודרך המדות ישגיח וישפיע ויריק השמן הטוב דרך המעין העליון הידוע שהוא הנהר היוצא מעדן להשקות את הגן, והשמן יורד לכל נר דרך שבעה צינורות. כי כ"א מן המדות כלול מכולם אם לחסד אם לשבט אם לרחמים, והראה לו בזה שלעתיד לא תמשול המערכת שהם ג"כ מנורה בשבעה נרות, שהם שבעה כוכבי לכת שצ"ם חנכ"ל כי מנורה זאת אינה של זהב כי היא פחותה במדרגתה, ואין הגולה על ראשה כי רחוקה היא ממנה ולכן מקורה מקור אכזב ושמן שעל ראשה יחסר המזג, אבל לעתיד תאיר המנורה הטהורה מנורת הזהב, וה' יופיע בהיכל קדשו להאיר ולהשפיע שמן הקדש, כי אז יפתח פתוחה שבעה עיני ה' שהם שבעת הנרות העליונות על האבן הראשה והארץ תאיר מכבודם:

פסוק ג

ושנים זיתים עליה, על המנורה סמוך להגולה עומדים שנים זיתים, א' מימין הגולה ואחד על שמאלה, וזה יתבאר בפסוק י"א י"ב:

פסוק ד

ואען ואומר מה אלה אדני, ר"ל שעדיין איני מבין בפרטות ע"מ זה רומז:

פסוק ה

ויען המלאך הלא ידעת מה המה אלה, ר"ל הלא גוף הדבר מה היא המנורה ושבעת הנרות הם דברים נודעים לבאים בסוד ה', שגם מנורת המקדש היתה מרמזת על דברים אלה, **ואומר לא אדני**, השיב לו שהגם שהוא יודע סוד המנורה אינו יודע על מה תרמוז במראה הזאת ומה ענינה בנבואתו עתה:

פסוק ו

ויען ויאמר אלי זה דבר ה' אל זרובבל, הודיע לו שבמנורה הזאת מרומז דבר ה' והבטחתו אל זרובבל שהבטיח לו לאמר **לא בחיל ולא בכח**, שבעת יביא את עבדו צמח מזרע זרובבל אז תהיה הנהגת ה' בבלי אמצעי, לא על ידי המערכת, שע"ז צריך חיל שיתגבר בדרך הטבע, ולא ע"י המלאכים שהגם שאז ינהג בנס ולא בחיל חיצוני, בכ"ז צריך כח פנימי, כי אין הנס שורה על דבר ריקן, כמ"ש לך בכחך זה והושעת את ישראל מיד מדין, **כי אם ברוחי**, שרוח ה' לבדו ינהיג וימשול בהשגחתו הפרטית, שזה רמז במנורת הזהב ושבעה נרותיה ובשבעה עיני ה' אשר יפתח על אבן היסוד:

פסוק ז

מי אתה, יצייר כי ברבות הימים עד הקץ יטבע האבן הראשה שהיא האבן של יסוד הבנין (שדבר ממנו סי' ג' פסוק ט') בעומק הר המוריה, ובהגיע זמן הבנין לעתיד יהיה האבן בלוע בהר הגדול הזה ולא יוכלו להוציא אותו, ומצוה אל ההר שיתהוה ממנו מישור, ועז"א **מי אתה הר הגדול העומד לפני זרובבל** ומעכב בידו מלהוציא את האבן, אני מצוך שתהיה למישור למען **יוציא את האבן הראשה**, ואז **תשאות חן חן לה** כולם ישמיעו על האבן קול חן חן, כי יהיה לחן בעיני כולם לא כמו בבנין בית שני שלא היה הבנין לחן בעיני הזקנים אשר ראו את הבית הראשון שהם בכו בכי גדול, כמ"ש בעזרא ובחגי:

פסוק ח

(ח-ט) **ויהי דבר ה'**, עתה פירש הדברים והגיד לו בנבואה כי **ידי זרובבל יסדו את הבית הזה**, ר"ל עתה הניח רק היסוד אל הבנין שיהיה לעתיד לבא, כי הבנין שבונים עתה בבית שני אינו בנין נגמר ונשלם, כי חסרו בו חמשה דברים והיה מוכן ליחרב, והוא רק יסוד והתחלה אל הבנין שיהיה באחרית הימים, שאז **ידיו תבצענה** אז יהיה גמר הבנין, וכמ"ש חכמינו ז"ל שלכן בנוהו מעין בנין שלמה ומעין בנין יחזקאל לעתיד כי

היה בנין ממוצע בין שניהם, סוף בנין הראשון ויסוד לבנין האחרון, ואז **וידעת כי ה' צבאות שלחני אליכם**:

פסוק י

כי מי בז ליום קטנות, ביום של עתה שהבנין קטן בעיניכם, והיום שהוא עת הגאולה של בית שני קטן, מי שהוא בז אל הבנין והיום הקטן הזה, הם **ישמחו** לעתיד עת **יראו את האבן הבדיל ביד זרובבל שבעה אלה**, עת יראו שבעה אלה העינים שחקקו על האבן במספר שבעה, שעתה היה מספר השבעה מרמז על הנהגת הטבע ע"י שבעת המשרתים במערכה שהוא ז' כוכבי לכת, ואז יראו כי שבעה אלה החקוקים באבן (כמ"ש על אבן אחת שבעה עינים הנני מפתח פתוחה) **עיני ה' המה**, אינם עיני הכוכבים והמזלות רק יציירו עיני ה' והשגחתו בעצמו בבלי אמצעי, והם יהיו **משוטטים בכל הארץ**, שאז ישגיח השגחה נסיית פרטיית, ובזה פירש לו מראה המנורה שראה עם שבעה נרותיה שזה מורה על שבעה עיני ה' המאירים לארץ ולדרים לעתיד לבא, וזה יפתח פתוחה על אבן הראשה, כי זה יהיה ענין המקדש לעתיד שכבוד ה' ישכון בו בקביעות וישגיח בשבעה עינים העליונים שהם ז' מדותיו וספירותיו על עמו ונחלתו:

פסוק יא

(יא-יב) **ואען ואומר אליו**, אחר שפי' לו מראה המנורה ושבעה נרותיה, שאל אותו שיפרש לו ע"מ רומזים שני הזיתים שהוא רואה במראה שהם עומדים מימין ומשמאל המנורה (כי הזיתים התחילו בשוה עם המנורה משני צדדיה וראש הזיתים הגיע עד הגולה אשר על ראשה, והיה מצדדי המנורה וגם מצדדי הגולה), ותוך כך ראה בחזיונו כן אצל הזיתים יש שני צנתרות של זהב, היינו צינורות להגיר השמן שבא מן הזיתים אל הגולה, וביד שני הצינורות נמצא שני שבלי זיתים (זיתים הגדלים באשכול כשבולת) שבולת לכל צנתר, ששמן הנסחט מן שבולת הזיתים הולך דרך הצינורות אל הגולה, והנה הזיתים והשבלים לא היו של זהב רק עץ זית ממש, רק הצינורות היו של זהב, והשמן שיצא דרך הצנתר אל הגולה נדמה במראהו כזהב, ועז"א **המריקים עליהם הזהב**, וע"כ שאל עוד ביחוד על מה רומזים השבלים והצנתרות:

פסוק יג

ויאמר הלא ידעת מה המה אלה, שכבר יבין מעצמו שהזית מרמז המשוחים בשמן המשחה, **ואומר לא אדני** כי איני יודע מה ענינם אצל המנורה:

פסוק יד
ויאמר אלה שני בני היצהר, שהם המלך והכ"ג שמשוחים בשמן משחת קדש, ומה שעומדים אצל המנורה מרמז שהם **העומדים על אדון כל הארץ**, שההשפעה הנסיית שירדה מאת ה' המרומזת בשמן היורד מן הגולה אל קני המנורה יהיה ע"י בני היצהר, בזכות המלך והכ"ג, שהמלך יחזיק במעוז המצות שבין אדם לחברו שהוא משפט וחסד, והכ"ג יחזיק במעוז התורה והעבודה, מצות שבין אדם למקום. וע"י מעשיהם יעלה שמן טוב מעשיהם וימשך השמן ההשגחיי אל הגולה ומעין ישיתוהו, עד שהם יהיו בציור הזיתים שמהם יצא השמן אל הגולה להאיר את נרות המנורה, והצינור מריק השמן מן שבלי הזיתים אל הגולה, ובאשר שניהם הם בני אדם לא ציירם בזהב רק בעץ זית, כי האדם עץ השדה, אולם השפע הנוזל ע"י מעשיהם אל הגולה דרך צנתרות הם מזהב ומריקים זהב, כי ימשוך הרצון האלהי הנסיי הנמשל בזהב:

פרק ה

פסוק א
ואשוב ואשא עיני, אחר שהראהו במראות הקודמות שגאולה הזאת ובנין הזה של המקדש אינו עדיין הגאולה והבנין העקרי, הראהו ה' העונות שבעבורם חרב הבית והגלו ישראל שנית. ראה והנה מגלה עפה שהיא פורחת באויר:

פסוק ב
ארכה עשרים באמה ורחבה עשר, שהמגלה הזאת יצאה מפתח ההיכל והיה מדתה כמדת פתח ההיכל שהיה גובה עשרים ורוחב עשר:

פסוק ג
ויאמר אלי זאת האלה היוצאת, שבמגלה הזאת כתובים כל האלות שהיו נשבעים בשבועת האלה לשקר, נכתבו כל האלות על המגלה זאת, והיא יוצאת להנקם מן הנשבע לשקר, וטעם יציאתה מן ההיכל כי כן בקש שלמה בתפלתו (מ"א ח' ל"א) את אשר יחטא איש לרעהו ונשא בו אלה להאלותו ובא האלה לפני מזבחך בבית הזה ואתה תשמע השמים ושפטת את עבדך להרשיע רשע, בקש על האלה שישבע איש לחברו שיבא לפני המזבח ומשם יצא משפט על הנשבע לשקר, וגם היה דרכם לישבע ולהאלות בבהמ"ק, והיה מנהגם להאלות על הגניבה כמ"ש (שופטים י"ז:ב') אלף ומאה הכסף אשר לוקח לך ואת אלית, כי בדברים הנסתרים היו נותנים חרם ואלה על כל היודע ומעלים דבר, וכן על כל דבר אשר שבועת ה' תהיה בין שניהם היתה האלה באה לפני המזבח אל

ההיכל, וע"כ ראה עתה שהאלות האלה שהיו בהיכל ה' יוצאים מן ההיכל לעשות משפט ולחול על הנשבע לשקר, וצייר שהאלות כולם כתובים במגלה הזאת ושהיא גדולה בארך ורוחב כפתח ההיכל, ר"ל כי מלאו את ההיכל באלותיהם, וז"ש זאת האלה היוצאת לעשות משפט.

כי כל הגונב מזה כמוה נקה, שהגונב ונשבע באלה לנקות א"ע מן החשד נשבע כמוה, היינו כמו הקללה הכתובה במגלה, שבלשון זה נשבע וקבל עליו באלה לנקות א"ע וכן כל הנשבע על שאר דברים, היה נשבע מזה, מן האלה הזאת אשר במגלה, (מצייר כאילו לקח מן האלה ובה גנב ונשבע), ועז"א כמוה נקה, הלא נקה א"ע מן החשד כמוה, היינו כדברים הכתובים באלה אשר במגלה, ובמגלה כתובה האלה והקללה שקבל על עצמו כדי לנקות א"ע מן החשד, ולכן.

פסוק ד

הוצאתיה נאם ה' שתצא מן ההיכל לעשות משפט, **ובאה אל בית הגנב ולנה בתוך ביתו**, אחר שהוא לקח מזה וקבל אותה על עצמו, **וכלתו ואת עציו ואת אבניו**, וכמ"ש חז"ל דברים שאין אש ומים מכלים אותם שבועת שקר מכלה אותם:

פסוק ה

ויצא המלאך, באשר רצה להראות לו ענין אחר, איך שיש להם עוד חטאים אחרים ואיך יעניש אותם עליהם באיפת חטאם ובמדה ובמשקל, לא כעונש שבועת שוא שהוא בלי גבול ומדה, לכן יצא אל מדרגה אחרת והראה לו דבר אחר היוצא:

פסוק ו

זאת האיפה היוצאת, היא המדה שיוצאת לדון כפי המדה מדה כנגד מדה, והעונש יהיה כפי החטא וכמדתו, והאיפה הזאת היוצאת להעניש על חטאים אחרים אינה היוצאת מן ההיכל כמו המגלה, כי שאר חטאים אינם באים לפני המזבח כמו שבועת שקר, ועז"א **זאת עינם בכל הארץ**, ר"ל העין המשגיח על חטאים אלה אינו העין שבהיכל, רק הוא העין וההשגחה הנמצאת בכל הארץ להעניש כפי מדת החטא, ואינו חמור כעין אשר בהיכל:

פסוק ז

והנה, ראה בצד אחר שהתנשאה ככר עופרת מן הארץ, ועוד ראה **שאשה אחת יושבת בתוך האיפה**. ופירש לו פתרון המראה:

פסוק ח

ויאמר זאת הרשעה, פירש לו שהאשה היושבת בתוך האיפה היא הרשעה, שנתגלה ונצטייר בצורת אשה, ושהרשעה היא יושבת בתוך האיפה, לומר שהרשעה בעצמה תעניש את הרשע, ושהרשעה היא תמוד לעושה הרשעה באיפה ובמדה את עונשו כפי הרשע, עד שהיא עצמה יושבת באיפת המדה המענשת, ועתה באר לו הפתרון של הככר עופרת ע"י **שהשליך אותה אל תוך האיפה וישלך את אבן העופרת אל פיה של האיפה**, ר"ל שע"י שיעניש את הרשעים ע"י רשעם בעצמם וע"י שהרשע שעשו היא נמצאת תוך האיפה למוד להם עונש במדתם מדה במדה, עי"ז יכירו עונשי ה' ויתיראו מלעשות רע, ועי"כ תחדל הרשע ויופסקו העונשים, והאיפה תכוסה בככר עופרת שהוא מבליע את הקול בל ישמע עוד קול הרשעה אשר היא יושבת תוך האיפה, כי עי"כ עולתה תקפץ פיה בראותם כי יש משגיח הגומל ומעניש, ומה נעמו דברי חז"ל שדרשו מזה שאנשי כנה"ג בטלו יצרא דע"ז ושהשליכוהו בדוד עופרת ששואב את הקול, שזה מליצה שע"י שראו משפטי ה' ועונשיו בטלה המינות שהוא יצרא דע"ז שהיו אומרים עזב ה' את הארץ ביד מערכת הכוכבים והמזלות, ומאז נשקע הקול ההוא ונסתמה האיפה והרשעה נקברה תוך האיפה:

פסוק ט

ואשא עיני וארא, ראה מראה אחרת **ששתי נשים יוצאות**, ופירשו חז"ל שזו חנופה וגסות הרוח שירדה לבבל, ר"ל שאחר שראה שנסתמה האיפה וחדל המינות ויצרא דע"ז, ראה דבר אחר ששקולה כע"ז שנפרצה ביניהם, ותחת האשה האחת שישבה תוך האפה ראה שתי נשים, והם החנופה שזה שקול כע"ז ע"י שיעשה כל מעשיו בצביעות לחנוף בהם שזה משתף בעבודתו, וכמ"ש החובה"ל שהחנופה הוא השיתוף הנסתר שעובד את ה' ובני אדם והיא כפירה בה' בצנעה וכן גסות הרוח שיתנשא בלבבו לדמות שמשיג השגת באלהות ויסמך על שכלו ובינתו ויצא עי"ז למינות, כמו שהיה בבית שני בכתות החלוקות שעמדו ביניהם, שהיה סבתם שתי נשים הרעות האלה, שעמדו תחת האשה האחת שהיא יצרא דע"ז שהושלכה תוך האיפה, רק שראה **שלהם כנפים ככנפי החסידה**, שהחסידה הגם שהיא עוף טמא מראית א"ע כעושה חסד, כמ"ש חז"ל למה נקרא שמה חסידה שעושה חסד עם חברותיה, וכן ישמרו מן הניאוף, כמ"ש הטבעים שעופות אלה יעשו משפט במנאפים, וכן ידמו הדור הזה כאילו הם קדושים לאלהיהם ועושים חסדים, והם טמאים באמת כי כולו חנף, וגם סופו להיות כהחסידה שתשא כנף אל ארצות רחוקות כמ"ש גם חסידה בשמים ידעה מועדיה, וראה **רוח בכנפיהם**, רוח

גאוה ורוח חנופה, ומתנשאים על כנפי רוח המדמה, **ותשאנה את האיפה בין הארץ ובין השמים**, שאינם לא בארץ ולא בשמים רק עומדים בתוך, כי במעשיהם הנגלים עומדים בשמים, ובמצפוני לבם הם ארציים יורדים ברוח הבהמה למטה לארץ, והם נשאו את האיפה שנית להעניש החוטאים על רוע מעשיהם:

פסוק י

(י-יא) **ואומר**, וכאשר ראה שהם מוליכים איפת העונש לארץ אחרת, **שאל אנה המה מוליכות את האיפה, ויאמר אלי לבנות לה בית בארץ שנער**, הודיע לו שבעבור זה יוחרב הבית ויצאו ישראל שנית לגולה שהרבה מן הגולים היו בארץ שנער ששם נשארו יהודים הרבה, וכן מטעם זה נשארו בארץ שנער ולא שבו בבית שני, וגם הודיע לו כי **הניחה שם על מכונתה**, ששם הוא מקום האיפה, כי גם בבבל יש חנופה וגסות הרוח כמ"ש חכמינו ז"ל, ושם תנוח האיפה כי שם מכון שבתה:

פרק ו

פסוק א

ואשוב ואשא עיני, הנה במראה הראשונה ראה איש רוכב על סוס אדום שהוא מלכות יון שתפסה מלכות אחר דריוש, ועתה הראהו המלכיות שיעמדו בעולם עד אחרית הימים, וראה **ארבע מרכבות יוצאות**, כל מרכבה היא מד' סוסים, כי כל מלכות היא מארבע מלכיות, שכל רוח מרוחות העולם מושל עליה מלכות אחרת ומושפעת משר מיוחד המקבל מאת המרכבה העליונה שחלוקה ג"כ לד' רוחות, כמ"ש בפי' מרכבת יחזקאל, וראה אותם **יוצאות מבין שני ההרים**, כי ראה שיהיו חלוקות, ששתי מרכבות יצאו מהר המשחית ועתידים להרע לישראל, ושתי מרכבות יצאו מהר מועד להטיב עם ישראל, **וההרים הרי נחשת**, כי מלכות בבל שהיתה מלכות הזהב ומלכות מדי שהיתה של כסף (כמו שראה אותם נבוכדנצר בחלומו), כבר חלפו מן העולם, ומעתה תתחיל מלכות יון שנמשלה בחלום נבוכדנצר לנחשת שהוא אחר הכסף:

פסוק ב

במרכבה הראשונה סוסים אדומים, מלכות יון שיצאה בראשונה היו מוכנים לשפך דם רב, כמו שראה במראה הראשונה איש רוכב על סוס אדום, **ובמרכבה השנית סוסים שחורים** שהוא מלכות רומי שאחר מלכות יון, שהם ג"כ מוכנים לשפוך דם, וזה נכלל במראה שחור כמ"ש חז"ל (פרק אלו טרפות) שהשחור אדום הוא אלא שלקה, ונוסף לזה

מראה השחרות מורה על גלות האפל והחשוך והלילה הארוכה שיהיה לישראל בגלות רומי, שתי המרכבות האלה יצאו מצד אחד הצפוני:

פסוק ג

ובמרכבה השלישית סוסים לבנים, אחר שתבטל מלכות רומי תעמוד מלכות אחרת שלא תשפוך דם כ"כ ולא ירעו כ"כ לישראל, והגלות יוקל בד' רוחות העולם כמו שהוא באלף הזה שסוסי המרכבות לבנים ובעלי חסד, **ובמרכבה הרביעית סוסים ברודים אמצים**, ראה את המלכים שיעמדו קרוב לזמן הגאולה בציור ברודים אמצים מטעם שית' בפסוק ו' וז':

פסוק ה

אלה ארבע רוחות השמים, כי כל מלכות כולל ארבע רוחות, שזה נרמז בארבע סוסים אשר בכל מרכבה, והם **יוצאות מהתיצב על אדון כל הארץ**, ששלחם למשול בארץ בפקודת רם ונשא:

פסוק ו

אשר בה הסוסים השחורים, לא באר את הסוסים האדומים שכבר דבר עליהם במראה הראשונה, לכן התחיל מן השחורים שהיא מלכות רומי, **שהיא תצא אל ארץ צפון** לתפוס מלכות שמה, וגם היא תהיה צפונית כי משם תפתח הרעה להחריב את ירושלים, **והלבנים יצאו אל אחריהם**, לא באר לאיזה צד יצאו הלבנים כי הם אין להם רוח מיוחד רק יצאו אחרי השחורים ויתפשטו במזרח ובמערב, שהם כל המלכים המולכים אחרי שנבטלה מלכות רומי איש איש במקומו, **והברודים יצאו אל ארץ התימן**, קרוב לימות המשיח תעמוד מלכות מנוקדת שהם יעמדו מן הלבנים רק ימצאו בם נקודות שחורות ולבנות, כי יתעוררו ג"כ למלחמות, ומהם יצא גוג ומגוג אשר יבא מירכתי צפון אל התימן שהוא א"י, ואז יתחלקו לשני מחנות לוחמים זה בזה, כמו שהתבארביחזקאל סי' ל"ח ל"ט שבאחרית הימים יתעוררו בני אדום שהם יהיו אז הברודים לכבוש את א"י מיד הישמעאלים שהם האמצים, כי יתאמצו לעמוד כנגד הלוחמים וילחמו זה בזה, ועז"א.

פסוק ז

והאמצים יצאו, שהם יצאו למלחמה נגד הברודים, **ויבקשו ללכת להתהלך בארץ**, שיהיה בדעתם לתפוס מלכות של הברודים וללכת אל ארצם למלחמה, אבל רק יבקשו לעשות כן כי יפלו שם בנופלים סביב לירושלים במלחמת גוג ומגוג, **ויאמר לכו**, זה מוסב על כל הארבע מלכיות אחר שספר מראה הארבע מרכבות מספר ששמע שהמלאך אמר להם **לכו התהלכו בארץ**, שהודיע להם גזרת עירין שהם ימשלו בארץ עד קץ הימין:

פסוק ח

ויזעק אותי וידבר אלי, העיר אותי לזעוק זעקה גדולה ומרה, וגם דבר אלי דברי נחומים, ומפרש מ"ש **ויזעק אותי ראה היוצאים אל ארץ צפון**, שהנביא זעק על הסוסים האדומים והשחורים היוצאים אל ארץ צפון, כי ה' הראה לו הרעות והצרות שיהיה לישראל על ידם, ומ"ש **וידבר אלי** מפרש שאמר לי **הניחו את רוחי בארץ צפון** שהם הניחו ושככו את חמתי שהיה לי על ישראל ועתיד אני להטיב את אחריתם כי נח רוח החמה:

פסוק י

לקוח, בני הגולה שבבבל שלחו שלשה אנשים ובידם כסף וזהב לעשות ממנו שתי עטרות, א' אל זרובבל שיהיה מלך הארץ, והב' אל יהושע שהוא הכ"ג, עטרת זהב אל המלך ועטרת כסף אל הכ"ג, וצוהו ה' שיקח הכסף והזהב המובא מאת הגולה ביד חלדי וטוביה וידעיה, וצוהו שלא ימתין עד שיבואו אליו רק **ובאת אתה** שהנביא ילך אליהם, ולא ימתין ליום מחר רק **ביום ההוא** תיכף. וציין לו המקום ששם ימצאם **ובאת בית יאשיה**, כי שם נקבצו **כאשר באו מבבל** ויאשיה היה ג"כ מבני בבל:

פסוק יא

ולקחת, אתה תקח מידם את הכסף וזהב, **ועשית עטרות** אתה תעשה לא הם, והגם שתעשה שתי עטרות לא תשים רק עטרה אחת בראש יהושע הכהן הגדול, והעטרה השנית של המלך לא תשים על זרובבל:

פסוק יב

ואמרת אליו, ותפרש הטעם **מפני כי כה אמר ה' הנה איש צמח שמו**, שם זרובבל הוא צמח כמ"ש למעלה (ג' ח') כי הנני מביא את עבדי צמח, שטעם השם מפני שאינו נטע נגמר ונשלם בפועל רק הוא מוכן לצמוח, שע"כ נקרא בשם זרובבל שנזרע בבבל, שהוא כזרע הטמון באדמה ועתיד לצמוח, ועתה הוא רק בכח ולא בפועל ולא יצמח הוא עצמו רק **ומתחתיו יצמח**, ר"ל מן בניו אשר יעמדו תחתיו יצמח הצמח אשר **יבנה את היכל ה'**, שהוא הבית האחרון שיבנה באחרית הימים:

פסוק יג

והוא, ר"ל שהגם שגם זרובבל בונה את ההיכל עתה, יש הבדל ביניהם כי **הוא** ר"ל מלך המשיח הצומח מתחתיו, **יבנה את היכל ה' וגם הוא ישא הוד ה'**, לא כן זרובבל הבונה שאינו נושא הוד ה', **וישב ומשל על כסאו**, המשיח ישב וימשול לא כן זרובבל שאינו מושל כי הוא תחת רשות מלכי פרס, ואינו יושב על כסאו כי הוא נכנע, וגם יל"פ **על כסאו של הוד ה'** שהמשיח ישב על כסא ה' למלך, **והיה כהן על כסאו**, ואז גם הכהן

יהיה על כסאו הראוי, כי עתה גם הכהן אינו על כסאו הראוי לו, ואז **עצת שלום תהיה בין שניהם**, כי עתה לא יהיה שלום בין היושב על כסא ההנהגה ובין הכהן, שבימי החשמונאים לבשו הם עטרת מלכות וייחסו הגדולה לעצמם, ואח"כ היה עטרת הכהונה ירודה ע"י המלכות שמכרו אותה בדמים והיתה שפלה בעיניהם, אבל אז כ"א ישב על כסאו בשלום:

פסוק יד

והעטרות, ולכן עתה לא יהיו העטרות לא למלך ולא לכ"ג רק לחלם שהוא חלדי ולטוביה וידעיה ולחן שהוא יאשיה שהם הכינו אותם, ובכ"ז יהיו לזכרון בהיכל ה', כי העטרות היו תלויות בגובה ההיכל (כנז' במשנה דמדות), למען יזכרו ישראל את אשר עליהם לעשות שאם יעשו תשובה שלמה תהיה עתה עת הגאולה והמלך והכ"ג ילבשו את העטרות, וז"ש.

פסוק טו

ורחוקים, ר"ל **שאם יבואו רחוקים**, היינו ישראל שהם רחוקים עתה ולא שבו בבית שני, אם יתעוררו ויעלו כולם כחומה **ויבואו ובנו בהיכל ה'**, אז **וידעתם כי ה' שלחני אליכם**, ר"ל אז יתקיימו היעודים ששלח ה' אותי לנבאות לכם, אבל זה תלוי במעשיכם ועז"א **והיה** ר"ל דבר זה יהיה, **אם שמוע תשמעון בקול ה' אלהיכם**, שאז יתקיימו היעודים תיכף ורחוקים יבאו ויתקבצו נדחי ישראל ויבנו בהיכל ה' ותשוב העטרה ליושנה:

פרק ז

פסוק א

ויהי בשנת ארבע לדריוש, כי החזון אשר נפתח לחגי וזכריה בשנת שתים לדריוש בעת שהחלו בבנין הבית נסתם באותה שנה ולא מצאו חזון מה' עוד, כי לא היה אז העת המיועד שתשוב השכינה והנבואה לישראל, אולם בשנת ארבע בא אליו הדבור עפ"י סבה שיספר, וז"ש **היה דבר ה'** שנגלה אליו דבר ה' אשר כבר פסק:

פסוק ב

(ב-ג) **וישלח**, והסבה לזה היה כי **שראצר ורגם מלך** (אנשים נודעים מבבל) **שלחו לבית אל**, היינו לבהמ"ק.

לחלות את פני ה', שעורו.

לחלות את פני ה' לאמר אל הכהנים, לבקש את ה' שיופיע רוח קדשו עוד הפעם ויודיע **אל הכהנים ואל הנביאים**, **לאמר**, דהיינו שהם יוכל לאמר התשובה על השאלה **האבכה**

בחדש החמישי הנזר, מה שלא שאלו על יתר הצומות כי על צום השביעי על הריגת גדליה לא נסתפקו כלל, כי הצום הזה בא מפני שאז נחרב ישוב הארץ שהשאיר נבוזראדן תחת יד גדליה מדלת העם לכורמים וליוגבים וע"י הריגת גדליה ברחו מן הארץ, ואחר שעתה הושב ישוב הארץ על מכונו כיון ששבו קצת כמספר שהיה עם גדליה אין מקום לצום הזה, אולם על הג' צומות שהיה בעבור חורבן העיר והבית עליהם שאלו אם הבית הנבנה עתה יהיה גדול בכבודו ככבוד הבית הקודם ובטל טעם הצום או לא? ולכן שאלו על צום החמישי, שאם יאמר שא"צ להתענות בחמישי כ"ש ברביעי ועשירי, והתעוררו אל שאלה הזאת בד' כסליו למען ידעו איך להתנהג בתענית י' טבת הבא אחריו, והם שאלו בין על הבכי שהוא על העבר, בין על הצום, שעז"א **הנזר** שהוא לבקש תפלה ותחנונים על העתיד, וכבר באר הרי"א ששאלו זאת מפני שהיה הבית הזה קטן בעיניהם מפני שבעה דברים, א) שראו שלא שבה בו השכינה לשכון כבוד כמו בבית הראשון, וה' דברים חסרו בבית שני, ב) שהיה תחת רשות מלכי פרס ויראו פן יגרשום שנית מן הארץ, ג) לפי שלא היה קיבוץ כללי ולא שבו הנדחים בארבע כנפות הארץ, ד) שראו שנתקללה הארץ ולא שבה לאיתנה וזה סימן שלא שבה ההשגחה שמה כבראשונה, ה) שראו שהם לבז ולחרפה בין העמים, ו) שראו שהכותים החזיקו בחלק גדול מן הארץ והעולים מבבל היו מתי מספר, ז) מפני שראו שאין מולך עליהם איש מבית דוד (כאשר תראה תשובה לכל החששות בסי' ח'):

פסוק ה

אמור וכו' **כי צמתם**, ר"ל שהאדם צריך להתדמות בדרכיו אל דרכי האלהים לעשות חסד ומשפט וצדקה, ואז ה' מתעורר כנגדו במדות האלה, וזה רק בדברים שיתואר בם ה' כמו רחום וחנון טוב וסלח וכדומה, אבל אם יצום ויענה נפשו איך יתעורר האלהים כנגד לפי מעשיו הלא אין אכילה ושתיה לפניו? וז"ש **כי צמתם הצום צמתוני אני**, וכי תגרמו בזה שאעשה ג"כ כפי מעשיכם הלא זה אי אפשר, כי.

פסוק ו

וכי תאכלו וכי תשתו הלא רק אותם האוכלים, ואין אכילה למעלה, וא"כ לא יתעורר לעומתכם לא באכילה ולא בצום:

פסוק ז

הלא את הדברים, ר"ל אך בזה יתעורר כנגדכם בדברים שקרא ביד נביאים הראשונים שיבאר בפסוק ט' שיעשו משפט וחסד ורחמים שאז יעשה גם הוא משפט וחסד ורחמים לבריותיו. ובאר להם שהדברים האלה **קרא ביד הנביאים בהיות ירושלם יושבת ושלוה**,

וע"י שלא שמעו חרבה ירושלים, וכ"ש עתה שהיא חרבה שא"א שתבנה על תילה אם לא ישמרו את הדברים האלה, כי הדבר שהיה סבה לחדש איזה ענין שלא היה, כ"ש שיספיק לקיים את הענין אחר שכבר הוא במציאות, כמו שהאש אשר יחמם המים הקרים כ"ש שיספיק להעמידם בחומם שלא יתקררו:

פסוק ח

ויהי דבר ה', בא הדבור לבאר מה הם הדברים שקרא ע"י נביאים הראשונים ושגרם את החורבן:

פסוק ט

כה אמר ה', ע"י נביאים הראשונים, **משפט אמת שפטו** וזה יגרום שיעשה גם לכם משפט באויביכם, **וחסד ורחמים עשו** ויעשה גם עמכם חסד ורחמים:

פסוק י

ואלמנה, נגד משפט אמר **אלמנה לא תעשוקו**, ונגד חסד ורחמים אמר **ואיש את רעת אחיו אל תחשבו** אפילו **בלבבכם** במחשבה:

פסוק יא

וימאנו להקשיב, תחלה לא רצו להקשיב כלל **ויתנו כתף סוררת**, הפכו הכתף שלא לראות בעיניהם מה שהנביאים מראים להם, ואח"כ שבאו דברי הנביאים בקול גדול עד שהקשיבו הקול מרחוק, בכ"ז **אזניהם הכבידו משמוע**:

פסוק יב

ולבם וגם אחרי שהפחידום הנביאים בעונשים ובאו העונשים וראו בעיניהם, שמו את לבם חזק כשמיר בל ייראו מפחד העונש, **משמוע את התורה**, המאמרים מקבילים, **וימאנו להקשיב ויתנו כתף סוררת משמוע את התורה** שהיא מזהרת עפ"י השכל, **ואזניהם הכבידו משמוע ולבם שמו שמיר משמוע את הדברים אשר שלח ה' ברוחו ביד הנביאים**, שיעדם בעונשים ובתוכחות קשות, ולכן **ויהי קצף גדול**:

פסוק יג

ויהי כאשר קרא ולא שמעו כן יקראו, שיעור הכתוב **אמר ה' צבאות כן יקראו ולא אשמע**:

פסוק יד

ואסערם, גם זה אמר ה' צבאות, לא אשמע רק **אסערם על כל הגוים** שהוא הפיזור אל הגליות, **והארץ נשמה אחריהם** שהיא שוממות הארץ, **וישימו**, בזה סיים קוטב המאמר, ר"ל הלא כל זה אמר ה' בהיות ירושלים יושבת ושלוה, ועי"כ נחרב הארץ, כ"ש עתה

שהארץ חרבה והם עדיין אינם שומעים, א"כ הלא הם **ישימו ארץ חמדה לשמה**, שכל עוד שלא ישמעו לדברי ה' לא תסור שוממות הארץ, ומה שמתמדת להיות שממה מתיחס אליהם שהם עושים אותה שממה ע"י שאין שומעים עדיין לדברי ה':

פרק ח

פסוק א

ויהי דבר ה', אחר ההוצעה הזאת שהודיע להם שהצום אין מועיל כלל לתקן את העבר ולהשיב את חמת ה', ולא יתוקן ענינם רק אם תסור הסבה שבעבורה חרבה ירושלים שהיה על שלא שמעו לדברי הנביאים, בא להעיר אזנם כי יש אפשרות שהבית הזה יהיה עליון ושתשוב אליו השכינה יהיה הקיבוץ הכללי אם יעשו משפט וצדקה:

פסוק ב

קנאתי, ר"ל הגם שקצפתי קצף גדול ואמרתי שלא אשמע כאשר יקראו. הנה התעורר אצלי קנאת ציון, והיה זה אם מצד הקנאה על כבודה הבזוי, שעז"א **קנאתי לציון קנאה גדולה**, אם מצד שאני קוצף על הרע שעשו האויבים לה בעבר, ועז"א **חמה גדולה קנאתי לה**, החמה על האויבים ועל רוע מעשיהם:

פסוק ג

כה ולכן **כה אמר ה' שבתי אל ציון**, דעתי לשוב אל ציון שתהיה שכינתי קבועה שם כמקדם, וגם **ושכנתי בתוך ירושלם** בין העם, שתהיה שכינתי בתוכם ושתשוב אליהם הנבואה והקדושה וכל מחמדיה אשר היו לה מימי קדם, אבל זה תלוי בתנאי אם **ונקראה ירושלם עיר האמת**, ע"י שיעשו שם משפט אמת בין אדם לחברו וגם שידברו אמת באמונה, ואם יקרא **הר ה' צבאות הר הקדש**, ע"י שכהניה יהיו קדושים לאלהיהם, וכבר הזכרנו (למעלה ז' ג') בשם הרי"א שישראל פחדו אז שישובו ויגלו בגולה והיה זה מפני ז' דברים ובא פה להסיר החששות אחת אחת, כמו שבאר הרב, שעל החשש הראשון שיראו מפני שראו שלא שבה השכינה בבית שני, אמר שיש אפשרות שישיב שכינתו לציון אם ייטיבו מעשיהם לעשות אמת ולהתהלך בקדש:

פסוק ד

(ד-ה) **כה אמר ה'**, נגד החשש הב' שחששו פן יגלם דריוש שנית מן הארץ, אמר **שעוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלם**, והבטיח שיהיה השלום גדול כ"כ עד שגם החלשים שהם הזקנים והילדים ימצאו ברחובות קריה בלי פחד:

פסוק ו
כה אמר ה', אמנם אמר הגם שעתה **יפלא זה בעיני העם**, כי לפי הטבע א"א שיצלחו כ"כ אחר שהם תח"י צורריהם וכולם שוטנים אותם, באמת **גם בעיני יפלא** ר"ל לפי מצב של עתה הוא דבר נפלא למעלה מן הטבע, כי כפי הטבע קרוב שלא יתקיימו בארץ זמן רב כי הם מעטים ושפלים, אבל בכ"ז.

פסוק ז
כה אמר ה' הנני מושיע את עמי מארץ מזרח, הם עשרת השבטים שגלו למזרח, **ומארץ מבוא השמש**, הם שבט יהודה ובנימן שגלו למערב, עד שלא לבד שלא יגלו אלה שהם בא"י כי יתקבצו אליה גם הנדחים בארבע כנפות הארץ:

פסוק ח
והבאתי אותם ואני אהיה להם לאלהים, שאיחד השגחתי עליהם, אבל יש בזה תנאי **באמת ובצדקה**, אם יעשו אמת בין אדם לחברו וצדקה בין אדם למקום, אז יהיה כ"ז, אבל אם לא יהיו לי לעם באמת ובצדקה גם בעיני יפלא מלעשות זאת, כי זה לא יוכל להיות ע"י הטבע רק בדרך הפלא, והנפלאות לא יחולו רק אם יזכו לזה עפ"י מעשיהם, ובזה הסיר גם החשש הג' שיראו מפני שראו שלא שבו הגולים לארצם אמר כי יש אפשריות גם לזה אם ייטיבו מעשיהם:

פסוק ט
כה אמר ה' צבאות, עתה בא להסיר מלבם חשש הרביעי מה שהתיראו מפני שראו הארץ נתקללה ועדין לא שבה לאיתנה, ע"ז אמר **תחזקנה ידיכם השומעים** וכו', כי כבר נבא חגי ע"ז בעת שיסדו את הבית והבטיח להם שמן היום שהוסד הבית תופסק הקללה שהיה עד הזמן הזה, ואמר להם שמזה ידעו שהגיע זמן הבנין ושלכן חל עליהם קללה עד עתה על שעכבו את הבנין, ועז"א **תחזקנה ידיכם השומעים בימים האלה** (כי נבואת חגי היתה שתי שנים קדם נבואה זו), **מפי הנביאים** ר"ל חגי והנביאים שעמו, אז הגידו הנביאים **אשר ביום יוסד בית ה' צבאות** הגיע זמן **ההיכל להבנות**, והם הביאו ראיה לזה.

פסוק י
כי לפני הימים ההם שכר האדם לא נהיה, כמ"ש חגי א' שימו לבבכם על דרכיכם זרעתם הרבה והבא וכו' והמשתכר משתכר אל צרור נקוב (כמ"ש שם פ' ה' י"ב, וס"ב פ' ט"ו-כ'), **ושכר הבהמה איננה** במציאות כלל, ומפרש מדוע שכר הבהמה **איננה כי ליוצא ולבא אין שלום מן הצר**, וא"א להשכיר הבהמות לרכיבה ולמשא חוץ לעיר או לעבודה

בשדה, כי א"א לצאת מן העיר כלל, ומ"ש שכר האדם לא נהיה מפרש כי **ואשלח את כל האדם איש ברעהו** ומי שמשתכר איזה דבר גוזלים אותו ממנו:

פסוק יא

ועתה לא כימים הראשונים אני, שהקללה שהיה עד עתה היה מפני קצפי עליהם, ועתה נשתנה רצוני עליהם לטובה ויופסק הצר מבחוץ ומשלחת האויבים בפנים, ויהיה שלום בארץ:

פסוק יב

כי זרע השלום ר"ל והשלום הזה יהיה הזרע המועיל גם אל פרי העץ והאדמה, עד שהארץ תענה את הדגן והתירוש והיצהר והשמים יענו את הארץ ויתנו טלם ואני אענה את השמים על ידי השלום, **והנחלתי את שארית העם** שזה ישאר להם לנחלה ויתקיים בידה:

פסוק יג

והיה, ונגד החשש החמישי מה שהתיראו מפני שהם בזוים ושפלים בגוים, אמר כי עתה **כן אושיע אתכם** ועי"ז **והייתם ברכה**, ולכן **תחזקנה ידיכם** ואל תרפו מן הבנין:

פסוק יד

כי כה אמר ה', ר"ל ואם תשאל איך ישתנה הקב"ה מלא רוצה לרוצה, כמ"ש לא כימים הראשונים אני, והלא אין אצלו שינוי רצון? ע"ז משיב **כאשר זממתי להרע לכם ולא נחמתי**, ר"ל כי בכל עת שיגזור ה' גזרה רעה על ישראל קשור עמה חרטה והתנחמות, ר"ל שה' חושב שע"י הגזרה ישובו בתשובה וייטיבו מעשיהם ואז ינחם על הרעה ולא יביאנה, וא"כ בשעה שחושב להרע הוא מתנחם תיכף ואינו רוצה שיביא הרע רק שלא יביאנה, אבל בעת שהרעה היא לתכלית טובה לכלא פשע ולהתם חטאת ולהטיב אחריתם ע"י הרעה, אז אינו מתנחם בעת הגזרה רק גוזר בהחלט, וכמ"ש (ירמיהו ד':כ"ח) על כי דברתי זמותי ולא נחמתי, עיין מה שפרשתי שם, עפ"ז אמר שבעת שזממתי להרע לכם ע"י שהקציפו אבותיכם לא נחמתי, ומבאר הטעם כי.

פסוק טו

כן שבתי זממתי בימים האלה להטיב את ירושלם, שהיה הרעה הכנה אל הטובה, שע"י הגלות רצתה הארץ את שבתותיה וגם נרצה עונם והיו מוכנים אל התשועה ביתר שאת, וכיון שהיה הרעה לתכלית טובה לא היה קשור עמה התנחמות, ולכן **אל תיראו**, כי עתה נתמרקו העונות ואתם מוכנים אל התשועות והנחמות, רק.

פסוק טז

אלה הדברים אשר תעשו, שבזה תהיו מוכנים אל התשועה האמתית, **דברו אמת איש את רעהו**, כי הנביא ראה שחורבן בית השני היה בעון שנאת חנם, וגם שראה בחזיונו את המגלה עפה שיצאה להענישם בעבור שבועת שקר, ושתים נשים שנשאו את האיפה שהם חנופה וגסות הרוח שהיה ביניהם ולכן גלו שנית כנ"ל, ולכן הזהירם שיחדלו מדברים האלה שיגרמו את החורבן שנית:

פסוק יט

כה אמר ה', עתה שב אל התחלת דבריו שבא הדבור בעבור השאלה ששאלו אם יצומו בחדש החמישי, ואחר שהציע להם שהכל תלוי במעשיהם אם ישובו בתשובה, א"כ אמר ה' **שצום הרביעי והחמישי** וכו' **יהיה לששון ולשמחה** בתנאי אם **האמת והשלום אהבו**, שאז תהיה גאולה שלימה ויחדלו דברי הצומות וזעקתם:

פסוק כ

כה אמר ה', עתה נבא להם מה שיהיה באחרית הימים שכל העמים יכירו את האמונה האמתית, וזה יהיה בשתי מדרגות, שקרוב לזמן הגאולה יכירו כל העמים, איש איש לפי אמונתו שירושלים היא עיר הקדש, וילכו לשם להתפלל לה', כמו שהוא במשך זמן שהתפשטו האמונות בעולם, שבין הנוצרים לפי אמונתם ובין הישמעאלים לפי אמונתם מחזיקים את ירושלים לעיר אלהים והולכים שמה להתפלל, ונבא שקרוב לזמן הגאולה ילכו כל העמים לירושלים וגם יתחילו **לבקש שם את ה' צבאות**, היינו לדרוש ולחקור על פנות האמונה, שהגם שבני ישראל יהיו עדיין שפלים בעיניהם ולא ידרשו מאתם על אמונתם, בכ"ז ידרשו הדבר בירושלים, וז"ש **עוד אשר יבואו עמים ויושבי ערים רבות**:

פסוק כא

והלכו יושבי עיר אחת אל יושבי עיר אחרת ויזמינו א"ע **לאמר נלכה הלוך לחלות את פני ה'** שילכו שמה להתפלל, ואח"כ ילכו **לבקש את ה'** ולבקש פנות האמונה מה שנוגע באמונות האלהות, וכולם יהיו נכונים ללכת עד שישיבו להם **אלכה גם אני**:

פסוק כב

ובאו, והדבר יתרבה כ"כ **עד שיבואו עמים רבים וגוים עצומים** לא ערים יחידים, ויהיה עקר ביאתם **לבקש את ה'** היינו לדרוש בירושלים על פנות האמונה האמתית ולהתפלל ג"כ שם לפני ה', וכ"ז יהיה קודם זמן הגאולה שישראל יהיו עדיין בזויים בעיניהם רק ירושלים תתנשא מאד בעיניהם, כמו שהיעוד הזה נתקיים עתה בכל פרטיו, שכל העמים יסעו לירושלים המונים המונים לדרוש את ה' ולהתפלל שם:

פסוק כג

כה אמר ה', עתה מודיע ענין אחר מה שיהיה באחרית הימים שיתחילו להכיר אמונת ישראל ותורתם ויאמינו בתורת ה' כי קדושה היא, ואז לא לירושלים ילכו לדרוש שם את האמונה רק הישמעאלים יכירו אמתת דת ישראל, ואז לא ילכו עוד עיר אחת אל אחת ומשם לירושלים לדרוש את ה', רק הישמעאלים ידרשו את האמונה האמתית מפי ישראל ויכירו שאלהים עם ישראל, **ויחזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים בכנף איש יהודי**, ר"ל אם יראו ציצית בכנף בגדו שמזה יכירו שהוא יהודי (והציצית מורים על זכירת המצות וגם על השראת השכינה בישראל כמ"ש תכלת דומה לים וכו' ורקיע דומה לכסא הכבוד), **לאמר נלכה עמכם**, לא ילכו לירושלים רק ילכו עם היהודי ללמוד דתו ואמונתו באשר ידעו שאלהים עם ישראל, אמר להם שבעת ההיא אשר יהיה זאת אז לא יהיה עוד כמו שהיה עד הנה שהיה דבר ה' במקום מיוחד בירושלים או בא"י, כי אז:

פרק ט

פסוק א

משא, נמשך למעלה בימים ההמה אשר יחזיקו עשרה אנשים וכו' יהיה **משא דבר ה'** **בארץ חדרך**, אז ימצא דבר ה' והנבואה גם בארץ חדרך שהיא ארץ רחוקה מאד גם שם יהיה משא דבר ה' והיהודי שנמצא שם ישאלו ממנו את דבר ה' שיתפשט אז בכל האומה, (כמ"ש יואל ג׳:א׳ ונבאו בניכם ובנותיכם וכו'), **ובדמשק** יהיה **מנוחתו**, מה שעד עתה היתה מנוחתו בירושלים כמ"ש (כי לא באתם עד עתה אל המנוחה וכתיב זאת מנוחתי עדי עד) תתפשט אז עד דמשק, שיהיה קצה גבול הצפוני של א"י כמ"ש ביחזקאל סי' מ"ז, ומבאר הטעם **כי לה' עין אדם**, שעין כל בני האדם תצפה לה' עם **כל שבטי ישראל** שהם יצפו לה' בפרטות:

פסוק ב

וגם חמת תגבל בה, גם חמת תהיה מגבול א"י לצד צפון וכן **צור וצידון** אשר היא עתה **חכמה מאד** תגבל בא"י ותהיה מגבולי הארץ (כמו שהתבאר ביחזקאל שם פסוק ט"ו ט"ז י"ז, שדמשק וחמת וצור וצידון יהיה גבול א"י לצד צפון, עיי"ש):

פסוק ג

ותבן, הוא מאמר מוסגר, אגב ראה בחזיונו מה שיעבור על צור ועל פלשתים (שארצם תהיה ג"כ נחלת ישראל) בימים הבינים, שצור נחרבה תחלה על ידי נ"נ חורבן החלטי,

(כמו שנבא ע"ז יחזקאל סי' כ"ו כ"ז כ"ח), ואח"ז נבנית שנית שלא במקומה הראשון ובא אלכסנדר מוקדון ובנה גשר על הים עד העיר והחריבה שנית עד עולם, ועז"א **ותבן צור מצור לה** שבנתה לה חומה בצורה סביב אחר שנחרבה ע"י נבוכדנצר, **ותצבר כסף כעפר** ע"י המסחר הגדול שהיה לה, וכ"ז לא יועיל לה, כי.

פסוק ד

הנה ה' יורישנה שתורש מעשרה, **והכה את חילה** אשר **בים**, **והיא** עצמה **באש תאכל**:

פסוק ה

תרא, ואז החריב גם ערי פלשתים שהיו תמיד מבעלי בריתה של צור ומעוזריהם, (כמ"ש ירמיה (מ"ז) על היום הבא לשדוד את כל פלשתים להכרית לצור ולצידון כל שריד עוזר, וביואל (ד' ד') וגם מה אתם לי צור וצידון וכל גלילות פלשת, וכן בעמוס א' ג' ו'), ועז"א **שאשקלון תרא** מפלת צור **ותירא**, **ועזה תחיל** וכן תחיל עקרון כי הוביש מבטה, וכמ"ש צפניה ב' עקרון תעקר, **ואבד מלך מעזה** שעזה תתישב שנית רק לא יהיה להם עוד מלך, ואשקלון לא תשב כלל:

פסוק ו

וישב ממזר באשדוד, שם לא ישב איש רק ממזרים הנגרשים מעריהם מפני פסולם יתישבו שם, ואמר זה לגנאי על פלשתים שמקור מחצבתם הוא בממזרות (כמ"ש חז"ל על אשר יצאו משם פלשתים) שבמקומם ישב ממזר אחר:

פסוק ז

והסרותי, וע"י החורבן שאחריבנו אסיר מפיו את הדמים ששפך מישראל כמ"ש בעמוס א', **ושקוציו**, הוא ע"ז שלו, ואז **ונשאר גם הוא לאלהינו**, כמו שדמשק וצור יהיו לא"י כן מקומות של פלשתים, **והיה כאלוף ביהודה** יהיה שייך לשבט יהודה ומערים הגדולות שלומדים שם תורה, **ועקרון** תהיה **כיבוסי** שישב בירושלים ואח"כ היתה עיר האלהים כן תהיה עקרון קדש לה':

פסוק ח

וחניתי לביתי, אז אחנה כמחנה ואנשי חיל לשמור את ביתי **מצבה מעובר ומשב**, ר"ל מצבא עובר ומצבא שב, שלא יעבור צבא דרך ארץ ישראל וגם הצבא שכבר עבר וירצה לשוב דרך שם לא אניחנו לעבור שם, כי מבואר ביחזקאל שבאמצע א"י יהיה רצועה רחבה ע"ה מיל וארכה כארך א"י מן המזרח למערב שבאמצע רצועה זו יעמוד בהמ"ק וה' יחנה שם בקביעות, כי כל רצועה זו תהיה קדש לה' ולא יניח לצבא מלחמה לעבור שם, ועי"כ **לא יעבור עליהם עוד נוגש**, כי יהיו נשמרים מן ה', **כי עתה ראיתי בעיני**

ואשגיח עליהם כן פי' המפ', ולדעתי מ"ש כי עתה ראיתי בעיני מוסב עמ"ש הנה מלכך יבא לך, (ומ"ש
מצבה, כמו מצבא:

פסוק ט

גילי מאד בת ציון, הוא מאמר מוסגר) ושיעור הכתוב הנביא ראה עתה את המלך המשיח עומד לפני ה', והוא אומר בשם ה' כי עתה **ראיתי בעיני כי מלכך יבא לך**, שה' וכן הנביא המדבר רואה אותו במראה החזון איך בא לגאול את ישראל, ועז"א **שבת ציון תגל מאד** על הנסים שיתחדשו שם בכל עת, **ובת ירושלם** ששם מושב ההמון עם, **יריעו** תרועת שמחה על ראות פני מלכם, ומבאר שתגיל **מפני שראיתי בעיני כי מלכך יבא לך והוא צדיק ונושע** בה', אינו נושע ברוב חיל רק ע"י צדקתו כי הוא יהיה **עני** ונכנע, שהוא הפך גאות ועוז מלך נושע ברוב חיל, **ורוכב על החמור** הפך רוכב על סוס מוכן ליום מלחמה, וגם אם ירכב **על עיר** שהוא צעיר לימים שזה כבוד יותר, (כמ"ש רוכבים על שלשים עירים שופטים י' ד'), לא יהיה עיר בן סוס רק **עיר בן אתונות**:

פסוק י

והכרתי, וכן **אכרית רכב מאפרים**, שהרכב היה מוכן למלחמה, ואכרית **סוס מירושלים**, כי לא ירכבו על סוס, כי ילכו רגלי לעלות לרגל ודבר טמא לא יבא שם, **ונכרתה** ממילא **קשת מלחמה** שלא יצטרכו לקשת כמ"ש ושפט בין הגוים וכו' ולא ישא גוי אל גוי חרב, וז"ש **ודבר שלום לגוים**, ובכ"ז יהיה משלו **מים עד ים** היינו מים המזרחי עד ים המערבי, **ומנהר** היוצא מעדן **עד אפסי ארץ** מדרום לצפון:

פסוק יא

גם את, מוסב אל בת ציון ובת ירושלים שהזכיר, שהם האומה בכללה, **בדם**, שיעור הכתוב **בדם בריתך אין מים בו שלחתי אסיריך מבור**, ע"י שמסרת נפשך על קידוש השם במשך זמן הגלות ושמרת דם ברית מילה ולא רצית להמיר דם במים. שהיו אומרים לך שדי טבילה או הזית מים והוא נכנס תחת דם מילה, ואתה שמרת דתך ושמרת דם ברית אשר אין בו מי הזיה רק דם מילה, ר"ל שלא המרת דתך, וע"י זכות זה שלחתי אסיריך מבור, שהיית אסור בבור במשך ימי הגלות ויצאת לחפשי, וגם יל"פ בפשוט שע"י דם הברית שלחתי אסיריך מבור אשר אין מים בו, כי בגלות בבל היו בבור מלא מים כי בבל היא מצולה מלאה מים, ועתה שלחתיך מבור השני היבש שהוא גלות רומי:

פסוק יב

שובו לבצרון, שובו מן בור הגלות לבצרון, שציון תהיה מבוצרת, אז אתם **אסירי התקוה**, שהייתם מקוים זמן רב על הגאולה, **גם היום מגיד משנה אשיב לך**, יש לי להשיב לך דבר שיגיד לך משנה, היינו נסים כפולים שיהיה בשני זמנים, כי יודיעם מלחמות החשמונאים נגד היונים בימי אנטיוכוס, ומלחמת בני אפרים נגד גוג ומגוג לעתיד, ששניהם נבואות עתידות, ואמר **גם היום**, כי יכלול בזה הגדה אחת בדבר שיהיה היום בזמן הזה קודם הגאולה העתידה שהיא מלחמת המכביים עם בני יון:

פסוק יג

כי דרכתי לי יהודה קשת, הגדה אחת היא מה שיהיה בימי בית שני שינצחו בני יהודה את בני יון ע"י תשועת ה' שלא כדרך הטבע, ויהודה יהיה כקשת דרוכה ביד ה' ללחום עם היונים, והגדה שניה היא **קשת מלאתי אפרים**, שלעתיד לבא בעת גוג ומגוג יתעוררו בני אפרים שהם עשרת השבטים (שהם לא היו בבית שני) והם יהיו קשת ה' ללחום עם גוג ומגוג, והמאמרים מקבילים **כי דרכתי לי יהודה קשת ועוררתי בניך ציון על בניך יון**, זה היה בימי בית שני שאז נלחמו בני ציון ושבט יהודה, **קשת מלאתי אפרים ושמתיך כחרב גבור**, שאז יהרגו בני אפרים בחרב הקשת את חיל גוג ומגוג הצובאים עליהם:

פסוק יד

וה', גם מאמרים אלה מקבילים. שבמלחמת המכביים יתראה ה' עליהם להושיעם (וגם ראו אז אות ומופת **בה'** כפרש"י) **וחצו יצא** מן הקשת **כברק**, שהם ידרכו הקשת שממנו יצא חץ ה' כברק להשמיד את היונים, ובמלחמה האחרונה של גוג ומגוג **ה' אלהים בשופר יתקע** לקבץ הנדחים מארבע כנפות הארץ, כמ"ש והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור וכו', **והלך בסערות תימן** שנגד חיל גוג שיבא מארץ צפון, יבא נגדם רוח סערה מן הדרום להומם ולאבדם:

פסוק טו

ה' צבאות יגן עליהם ולא יצטרכו למלחמה כלל, רק **ואכלו וכבשו אבני קלע**, במה שיאכלו יכבשו המלחמה ואבני קלע שיורו האויבים עליהם, **ושתו המו כמו** יין ע"י שישתו ויהמו כמו שותי יין בזה **ימלאו דם כמזרק** שממלאים אותו בדם הזבח, **וכזויות מזבח** שזורקים ושופכים שם דם הזבחים, כן ימלאו דם חללים, לא ע"י מלחמה רק יאכלו וישתו וה' יפילם חללים, ודימה דם החללים לדם המזרק שהוא לרצון לפני ה', כן ירצה ה' במעשיהם ונצחונם:

פסוק טז

והושיעם ה' אלהיהם וה' יושיעם בלא מלחמה כרועה המושיע צאנו מיד זאבי ערב.
כי אבני נזר, במליצה זו שמדמה אותם כצאן יאמר שידמו גם בזה כצאן שאין מבקשים זהב ואבני נזר שהם אבנים טובות, רק מרעה טוב ומים, כן לא יבקשו רק שתוציא האדמה להם דגן ותירוש לאכול ולשתות לא אבני נזר, **כי על אדמתו יתנוססו אבני נזר**, שהדגן והתירוש שתוציא האדמה יוחשב בעיניהם כאבני נזר, כמו שבעיני הצאן הדשא והמים הוא כפנינים ואבני חפץ, כי לא יבקשו עושר ורהבים:

פסוק יז

כי מה טובו, הם ינובבו לאמר **מה טובו ומה יפיו** של הנזר? בתמיה למה לנו אבני נזר מה טוב ומה יופי ימצא בו.
דגן (**ינובב**) **בחורים ותירוש ינובב בתולות** ר"ל הבחורים ינובבו ויאמרו דגן! והבתולות ינובבו ויאמרו תירוש! ר"ל הם ינובבו לאמר שמבקשים אך דגן ותירוש לא אבני נזר, כי מה טובו ומה יפיו של נזר ואבניו?. הלא כאין נחשב בעיניהם:

פרק י

פסוק א

שאלו, נמשך למעלה הבחורים והבתולות ינובבו ויאמרו שהם רוצים רק דגן ותירוש, ולכן אל תשאלו מה' אבני נזר, רק **שאלו מה' מטר בעת מלקוש**, כי ה' יתן המטר בהשגחה והגם שלא תהיה הטבע מוכנת לשירד מטר, **ה' עושה חזיזים ויתן מטר גשם**, ר"ל גשם השגחיי לא לבד לצורך הרבים כי **לאיש** אחד, וגם לבעבור **עשב** אחד הנמצא **בשדה**, אם העשב הזה צריך מטר יורידנו בעבורו:

פסוק ב

כי, לא יסמכו עוד על הכחות הטבעיות ומעשה הטלמסאות ודרכי האצטגנינים, באשר יכירו **כי התרפים דברו און**, **והקוסמים**, המגידים עתידות עפ"י הקסם **דברו שקר**, וכן לא יאמינו עוד בחלומות כי ידעו **שהחלומות שוא ידברו**, וירמוז שקודם בוא המשיח יעמדו תרפים וקוסמים וחולמי חלומות שיתעו את העם בהבליהם ואז ידעו כי אין בם ממש, **כי על כן** על שהאמינו בהבלים אלה **נסעו כמו צאן** אשר **יענו כי אין רעה**, כי לא היה להם רועים משכילים מנהיגים אותם עפ"י התורה והשכל רק מהבילים אותם בחלומות והבלים ודברים הרבה והיו כצאן אשר אין להם רועה נאמן:

פסוק ג

על, על כן **חרה אפי על הרעים** שהם המנהיגים שלהם שהתעו את הצאן, **ועל העתודים** שהם השרים והעשירים והחזקים **אפקוד**, כמ"ש (יחזקאל ל"ד:י"ז) הנני על הרועים וכו' הנני שופט בין שה לשה לאילים ולעתודים, **כי פקד ה' את עדרו**, כמש"ש ודרשתי את צאני ובקרתים, **ושם אותם כסוס** תחת שהיו כצאן נכנעים, יתדמו כסוס **שהודו** מתראה **במלחמה**, ששם יראה גבורותיו וכחו, כן יתראה כחם במלחמת גוג ומגוג:

פסוק ד

ממנו פנה, הפנה הוא האבן שהוא היסוד והראש בבנין הבית, והוא משל אל המלך, **והיתד** הוא המחזיק את כל האהל, שהאהל הוא משל מושב הרועה שהוא הכהן או ראש הסנהדרין הרועה אותם בעניני הדת, וכמ"ש ותקעתיו יתד במקום נאמן, שלעומת זה יצוייר המלכות בציור הבית, כמ"ש כי בית יעשה לך ה' (שמואל ב ז:י"א), ור"ל המלך ומורה הדת יצאו ממנו לא כמו בבית שני שנתמנו עפ"י מלכי פרס יון ורומי שהיו כבושים תחתיהם, וגם **ממנו קשת מלחמה**, לא יצטרכו לעזר עמים אחרים במלחמתם כי הגבורים שלהם יהיו מתוך העם, ועי"ז **ממנו יצא כל נוגש יחדו** שלא ימשלו עוד זרים עליהם:

פסוק ה

והיו, הגם שלא יהיה להם רכב וסוס רק **יהיו במלחמה כגבורים** ההולכים רגלי **ובוסים בטיט חוצות** ברגליהם, בכ"ז **ילחמו ע"י שה' עמם והובישו רוכבי סוסים**, כי יתגברו עליהם:

פסוק ו

וגברתי את בית יהודה שהם חלשים ונדכאים אגבר אותם, **ואת בית יוסף** שהם גבורים רק הם נדחים ואובדים **אושיע והושבותים** אל מקומם לא"י, והגם שהשלכתים מעל אדמתם באף ובחמה וזנחתי אותם, עתה **רחמתים והיו כאשר לא זנחתים**, כי הגם שעד עתה לא הייתי אלהיהם ולא פניתי אל תפלתם, עתה **אני ה' אלהיהם** משגיח עליהם **ואענם**:

פסוק ז

והיו כגבור אפרים, עשרת השבטים נכללו בשם אפרים הם יתעוררו אז בגבורה ללחום מלחמת ה', **ושמח לבם כמו יין** יתעורר שמחה בלבם כשמחה המתעוררת ע"י שתיית היין, **ובניהם** הדור שאחר הדור ההוא לא יצטרכו עוד למלחמה רק יראו התשועה שהושעתי לאבותם ושמחו בשמחה תמידית על התשועה העברה, וגם **יגל לבם** גילה

חדשה בכל עת **בה**', ע"י הניסים שיחדש ה' להם וע"י ההופעה האלהית שיתוסף תמיד, שזה גדר הגיל שבא על דבר מתחדש:

פסוק ח

אשרקה, ונגד יהודה שהם מפוזרים בין העמים והם משועבדים בגולה **אשרק להם** לסימן שיחזרו לא"י, ובזה **אקבצם כי פדיתים** מן הגלות, ותחת שבגלות היו מתמעטים תמיד ע"י עלילות והריגות, עתה **ירבו כמו שרבו** בזמן הקודם:

פסוק ט

ואזרעם בעמים, גם אלה מבני יהודה שע"י השמדות נסוגו מה' והתערבו בעמים, ידמו כמו זריעה, שע"י שתרקב הזרע בארץ תצמח בריבוי כפלים, כן על ידם יתוספו גוים רבים לע"ל שיכירו דת האמת, עד שיהיו כזריעה, כי גם **במרחקים יזכרוני**, שהגם שבגופם יהיו רחוקים ממני, בלבם יזכרו אמונה האחדות ולא ימותו מיתת הנפש לא הם ולא בניהם אשר יולידו, כי **יחיו עם בניהם ושבו** אל ה' אלהי אבותם:

פסוק י

והשבותים, ואז אשיב הנדחים **בארץ מצרים**, וגם האובדים **בארץ אשור** שרחוק יותר, וגם הנפזרים שם בפיזור **אקבצם**, **ואל ארץ גלעד ולבנון אביאם**, שיחזרו לנחלת אבותם שהיה להם בעבר הירדן המזרחי בגלעד ובמערב בלבנון, **ולא ימצא להם** כי אז יתוספו גבולי הארץ מכל צד (כמו שהתבאר ביחזקאל סי' מ"ז):

פסוק יא

ועבר בים צרה, מצייר הצרה כים זועף, שהגם שיהיה בים הצרה שיתגברו הצרות אז וחבלי משיח יעבור את הים הזה בשלום, **והכה בים של הגלים**, הוא הים ממש שיש לו גלים ר"ל שיחריב את הים לעבור בו מן הגלות, כמ"ש והחריב ה' את לשון ים מצרים והניף ידו על הנהר, וז"ש **והובישו כל מצולות יאור**, הוא יאור מצרים, ואז **יורד גאון אשור ויסור שבט מצרים**, שהם משלו מקדם בישראל והם יפלו בין העמים שיתקבצו למלחמת גוג ומגוג (כמו שהתבאר ביחזקאל סי' ל"ב וסי' ל"ח):

פסוק יב

וגברתים בה', הגבורה שלהם תהיה ע"י ה' לא ע"י חיל ועזוז, **ובשמו יתהלכו** לצאת מן הגלות:

פרק יא

פסוק א

פתח, אחר שנבא על הגאולה העתידה ראה במחזה מה שיעשה בבית שני שמזה ראה שגאולה זו אינה הגאולה העתידה, ותחלה ראה שבית הזה עתיד ליחרב, ואמר אל המקדש אתה **לבנון פתח דלתיך** שיכנסו שם גדודי רומי, **ואש תאכל בארזיך** להחריב ולשרוף את הבית:

פסוק ב

היללי ברוש, הברוש הוא ג"כ מין ארז ופחות ממנו, והאלון הוא פחות משניהם, יאמר שהברוש ייליל **כי נפל ארז** הגדול ממנו, ועמו **אדירים שודדו**, והוא נפילת המלך ומשנהו ורואי פני המלך, ואח"כ **הילילו אלוני בשן** שהם השרים, **כי ירד יער הבציר** יער החזק שהם הגבורים ירדו ונפלו:

פסוק ג

קול, אח"כ נשמע קול יללת הרועים שהם הסנהדרין, **כי שודדה אדרתם** ותפארתם, **וקול שאגת כפירים** שהם הפריצים הגבורים שעמדו אז ועשו חיל והם נפלו לבסוף, **כי שודד גאון הירדן** שהוא מקום האריות, והוא משל אל כבישת כל ערי מבצר:

פסוק ד

כה אמר ה', אחרי שהראה אותו חורבן בהמ"ק הראה לו מה שיעבור עליהם במשך זמן שיעמוד בית שני, **רעה את צאן ההרגה**, היינו שיסדר בנבואתו את הרועים שלהם באיזה אופן ירעו וינהיגו אותם בימי בית שני, ומפרש מדוע קורא אותם בשם צאן ההרגה:

פסוק ה

אשר קוניהן יהרגון, מפני שאינם כצאן העומדים לגזה ולגדל ולדות שחסים מלהרגם, כי הם עומדות לטבח ולהריגה ועי"כ קוניהם יהרגום, ולא יחשבו זאת לחטא כי הם עומדות לכך, **ומוכריהן יאמר ברוך ה' ואעשיר**, כי צאן העומדות לגיזה ולולדות יתעשר כשהם אצלו, אבל העומדות לטבחה יתעשר בעת ימכור אותם, **וגם רועיהם לא יחמול עליהן** אחר שעומדות לשחיטה:

פסוק ו

כי, מפרש הנמשל כי לא אחמול עוד על יושבי הארץ ויהיו עומדים להריגה, **והנה אנכי ממציא את האדם איש ביד רעהו** שע"י שנאת חנם שהיה ביניהם דקרו איש את רעהו,

וביד מלכו שמלכי בית שני הרגו בעם וכלו אותם, **וכתתו את הארץ** שע"י הכתות השונות שעמדו אז וע"י המלכים האכזרים נכתתו ונתפרדו ונאבדו:

פסוק ז

וארעה את צאן ההרגה, סדרתי איך תהיה הרעיה שלהם והנהגתם והיו באופן שיהיו צאן ההרגה, **לכן עניי הצאן**, לכן היו עניי הצאן מפני שהרגו זה בזה ולא היה שלום ביניהם, **ואקח לי שני מקלות**, צייר שהרועה היה לו שני מקלות, **אחד היה מקל נועם ואחד היה מקל חובלים**, ולא נודע מי המה המקלות, והמפרשים נבוכו, אולם ממ"ש אח"ז **ואגדע את מקל נועם להפר ברית אשר כרתי את כל העמים ואגדע את מקלי השני את החובלים להפר את האחוה בין יהודה ובין ישראל**, מזה נודע שמקל נועם היה ענינו לכרות ברית את העמים, ומקל חובלים היה ענינו לשום אחוה בין יהודה ובין ישראל, ובזה מצאנו חדתו, שר"ל שהיה להם שני מיני הנהגה א] הפחה או הנשיא או המלך אשר היה לו ברית עם העמים שמשלו אז בארץ, ב] השופט או הכ"ג או ראש הסנהדרין שהיה ענינו להשגיח על עם ישראל שיתאחדו בין בדת ובין במשפט והנהגה ולא יתחלקו לכתות ואגודות שונות, והיה ראוי שמקל זה שעומד בין ישראל לעמים יהיה מקל חובלים, היינו שילחמו אתם בגבורה וישיבו מלחמה שערה לחבול את אויביהם, ומקל זה העומד בין ישראל ויהודה יהיה מקל נועם להנהיגם בנעימות ובנחת ובשלום ובמישור, ואמר בגנאי הדור שהיה להפך שהמקל שהיה נגד העמים היה מקל נועם, כי היו נכנעים ומשועבדים אל העמים, והמקל שהיה להקים האחוה בין בני ישראל היה מקל חובלים לרדות בם בפרך:

פסוק ח

ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד, רצה בזה כי כ"ז שהיו תח"י מלכי פרס היה להם מנוחה כי מלכי פרס היו מלכי חסד, אבל פתאום נכרתה מלכות פרס ע"י אלכסנדר המוקדוני, ושלשה מלכים עמדו לפרס שעשו טובות עם ישראל, כורש וארתחששתא ודריוש שנתנו רשות שישובו בני הגולה ושיבנו הבית וחומת ירושלים (כנז' בעזרא ונחמיה) והטבה זו של שלשה הרועים שהטיבו עמם נכחדה בירח אחד במות דריוש האחרון, שמאז התגברה מלכות יון שעשו רעות לישראל אחרי מות אלכסנדר, וגם ר"ל בשלשה הרועים, כי מלך פרס העמיד שלשה רועים שהם ינהיגו את כל המלכות שתחת ידו שנחלקה לג' מדינות בבל ומדי ופרס, כנז' בדניאל סי' ו', שע"ז ראה דניאל מלכות פרס שתלת עלעין בפומה בין שינה, וכולם בטלו בירח אחד במות דריוש, ואז **ותקצר**

נפשי בהם, כי היונים החלו להרע לישראל, וגם **נפשם בחלה בי**, כי רבו אז הפריצים שיצאו מן הדת:

פסוק ט

ואומר לא ארעה אתכם שאז סר צילם מעליהם ונמסרו ביד אנטיוכס הצורר ובוטל התמיד והעמיד שקוץ משומם, **המתה תמות**, **והנכחדת** ע"י גלות או ע"י המרת דת **תכחד**, **והנשארות תאכלנה אשה את בשר רעותה** כי הפריצים אכלו את הפרושים בכל פה:

פסוק י

ואקח את מקלי את נועם ואגדע אותו, כי מאז **הופר הברית אשר כרתי את העמים** בל ירעו להם, כי מאז התחילו להצר להם ולכלותם ולהשמידם:

פסוק יא

ותופר ביום ההוא, ר"ל שהגם שאח"כ חדשו את הברית כפעם בפעם עם היונים בימי החשמונאים ואח"כ עם הרומיים בימי הורדוס, עכ"פ הופר הברית ביום ההוא, ומאז לא היה ברית קבוע כי הופר בכל פעם, **וידעו כן עניי הצאן השומרים אותי** ר"ל החכמים ובעלי רוה"ק שהיו ביניהם אשר שמרו משמרת ה' הם ידעו אז **כי דבר ה' הוא**, הבינו שזה מאת ה' ושכבר נבאו ע"ז הנביאים יחזקאל וזכריה ודניאל שראו הארבע מלכיות אשר יעמדו להצר לישראל:

פסוק יב

ואומר אליהם אם טוב בעיניכם הבו שכרי, מצייר במשל שה' בקש מאתם שכר בעד מה שישמור אותם לבל יחרב הבית ולבל יכלו ע"י האויבים, ר"ל שרצה שיהיה להם זכות שימליץ בעדם אצל ה', **ואם לא חדלו**, אם לא תתנו לי שכר ולא יהיה לכם זכות, תחדלו מלהיות עם, **וישקלו את שכרי שלשים כסף**, כבר פי' חז"ל שאין לך דור שאין בו שלשים צדקים, ר"ל שהצדיקים שהיו אז ביניהם שהיו במספר שלשים הם מסרו נפשם על קדושת השם, וזה נתנו לה' לשכר שישוב ירעה צאנו ישמור:

פסוק יג

ויאמר ה' אלי השליכהו אל היוצר, ימשיל במשלו שצוהו ה' שיקח את הכסף וישליכהו להיוצר המצייר צורה בהכסף ועושה בו צורת מטבע, היינו שיצייר את השלשים כסף שהם שלשים צדיקים שנהרגו על קדושת שמו שצורתם יהיה חקוקה לפני כסא כבודו, כי הוא **אדר היקר** שמן נפשות אלה הנהרגות וכסף הכוסף הזה יעשה לו ה' אדרת יקר **אשר יקרתי מעליהם** שלקחתי היקר הזה מעליהם, כי יקר בעיני ה' המותה לחסידיו, ולקח יקרת נפשותיהם ויתלבש בם לבוש תפארה, **ואשליך אותו בית ה' אל היוצר**, השליך

את הכסף הזה לבית ה', כי בזכות זה נתקיים הבית ולא נחרב בימי אנטיוכוס, שזה היה בזכות הקדושים שמסרו נפשם לכבוד ה', והיוצר צר צורה ממנו שצורת הקדושים היו לה' לאדרת יקר ומעטה תהלה:

פסוק יד

ואגדע, אח"ז נגדע גם המקל השני ע"י הצדוקים שהתרבו ביניהם, ועי"כ נתבטל גם השלום הפנימי ונגדע המקל השני מקל חובלים, שהיה ענינו להנהיג אותם בהנהגתם הדתיית והנימוסיית, כי כתות הצדוקים והפרושים אכלו זא"ז והמלכים היו נלחצים משתי הכתות, כנודע בקורות בית שני, ובזה **הופר האחוה שבין יהודה ובין ישראל**, כינה את הת"ח בשם יהודה ואת ההמון בשם ישראל, שכן היה הבדל בין שני שמות אלה בבית ראשון שבני יהודה היו עובדי ה' נגד בני ישראל שהם עשרת השבטים, ובבית שני היה שלום ביניהם אין פרץ באמונה ואין יוצאת בדת, ועתה הופר האחוה הזאת ונעשה פרץ על פני פרץ:

פסוק טו

ויאמר ה' אלי עוד קח לך כלי רועה אוילי, ר"ל הרועה עתה יהיה אויל שלא יהיה בידו מקל כלל להנהיג את הצאן, לא מקל נועם ולא מקל חובלים, רק יהיה לו כלי הרועה שמבשל בם את בשר הצאן ואוכל אותם ומשחיתם, כי כן היו המלכים האחרונים שעמדו בבית שני.

פסוק טז

כי הנה אנכי מקים רועה בארץ שלא ירעה הצאן, כי **הנכחדות לא יפקד**, היינו שלא ישגיח אל הנכחדים מן האומה ללכת לגולה, **הנער** הצאן הנולד בצעירתו **לא יבקש** לקבץ טלאים בזרועו ובחיקו ישא, היינו שלא ישגיח על ילדיהם וצעיריהם, **והנשברת לא ירפא** וגם **הנצבה** הצאן אשר לא נשברה והיא נצבת על רגליה, **לא יכלכל** במזון, **ואת** הצאן **הבריאה** והשמנה **יאכל**, **עד שיפרק גם פרסותיהם**, ר"ל שאת העשירים שבהם ישלול ויגזול ממונם:

פסוק יז

הוי רועי האליל אשר המה **עוזבים את הצאן**, **חרב על זרועו** הוא שיפול כחו וגבורתו, **ועין ימינו כהה תכהה** שהוא שיסכל חכמתו ויענש בין בגוף בין בנפש, והרי"א פי' על אגריפס שהיה המלך האחרון שנפל בחרב ברומי וגם בנו שהיה איש טוב נהרג עמו שזה מדמה לעין ימינו:

פרק יב

פסוק א

משא דבר ה', אחר שנבא על מה שיהיה בבי"ש נבא על מה שיהיה באחרית הימים, והקדים לדבריו שזה **נאום ה'** אשר הוא **נוטה שמים ויוסד ארץ ויוצר רוח האדם בקרבו**, שרוח האדם בקרב גופו הוא החבור והקשר שנעשה בין השמים ובין הארץ, שהגוף מתולדת הארץ והרוח הוא מן העליונים, ובזה נברא האדם בתבנית העולם הגדול, וכל העולם העליון והתחתון נכלל בו ונברא בשבילו והוא התכלית אל העולם כולו ומהלך מהלך השלימות אל כל המציאות, ולכן יחשוב ה' מחשבות בל ידח ממנו נדח ויבננו בבנין שלם לעתיד כשיגיע עת התיקון:

פסוק ב

השאלות

על יהודה יהיה המצור בעת יבואו במצור על ירושלים:

הנה אנכי, כבר התבאר ביחזקאל (סי' ל"ב וסי' ל"ז ל"ח) כי באחרית הימים יתקבצו חיל גוג ומגוג שהם אומות אדום, לתפוס את ירושלים מיד הישמעאלים, והם ילחמו כנגדם ויהרגו זה את זה, וה' ילחם בשניהם לעשות בהם משפט כתוב על הרעות שעשו לישראל בחורבן הבית ובעת הגולה, ומקדים **שירושלים תהיה סף רעל לכל העמים**, שמן הסף הזה ישתו וישכרו וידהמו, **וגם על יהודה יהיה במצור על ירושלם** ר"ל שטרם יגיעו לצור על ירושלים יצורו על יהודה ויעשו לישראל רעות רבות וצרות:

פסוק ג

והיה ביום ההוא אשים את ירושלם אבן מעמסה, שנגד הגוים שיבואו לצור על ירושלים יעמדו העמים שהם מלכות ישמעאל שירושלים היא בידם, וירצו לישא את ירושלים על שכמם, ר"ל שישאר ברשותם, אבל המשא הזה יהיה להם אבן מעמסה, אשר ישרטו בם את בשרם, כנושא משא כבדה מנשוא והיא אבן חדה ששורטת את הבשר. ומפרש הטעם שישרטו בה. מפני כי **יאספו עליה כל גויי הארץ**, שחיל גוג ומגוג יתאספו כולם לכבשה מיד הישמעאלים העומסים אותה, וקורא את הישמעאלים בשם עמים ואת הנאספים עליהם בשם גוים, שמבואר אצלי שעם מעולה יותר מן גוי, כי המתקבצים עליהם יהיו תחלה מן ההמוניים הפחותים ומלכי הישמעאלים ילחמו כנגדם:

פסוק ד

ביום ההוא נאום ה', מבאר שיהיה הכל מאת ה' שישים ערבוביא בין שני הצדדים, אם נגד הגוים הפחותים שיעלו לכבוש את ירושלים **אכה כל סוס בתמהון ורוכבו בשגעון**, שכמו שהמשוגע יעשה דברים ע"י כח הדמיון בלי עצת השכל, כן תהיה אסיפתם בלא שכל ולבלי תכלית מסודר, ובאשר בלכתם לכבוש את ירושלים יהיו בני ישראל שהם בגלת אדום בסכנה, אמר **שעל בית יהודה אפקח את עיני** בל יאבדו בהשערורה הזאת, ונגד העמים שהם בני ישמעאל שירושלים תח"י, אמר **שכל סוס העמים אכה בעורון**, עד שלא יראו על מי ילחמו כי יהרגו איש את אחיו:

פסוק ה

ואמרו, אז יקום משיח בן יוסף ובני יהודה יתחזקו אז, ולפי דברי חז"ל שג' פעמים עתיד גוג לבא על א"י, הנה בפעם הראשון יכה כל סוס בעורון, ובפעמים האחרונים יתחזקו בני יהודה **ואלופי יהודה יאמרו בלבם שיושבי ירושלם**, שהם צדיקים הם **יתנו להם אומץ** בצדקתם ובבטחונם **בה' אלהיהם**:

פסוק ו

ביום ההוא אשים את אלפי יהודה ככיור אש בעצים, שהם יגרו בם ריב ומדון או מלחמה ממש בשני הצדדים, מצד א' יהיו **ככיור אש בעצים**, שמביאים את העצים אל הכירה ושורפים אותם שם, כן יביאו את הגוים שהם חיל גוג אל א"י להשרף שם, ומצד הב' **יהיו כלפיד אש** שמניחים אותה **בעמיר** של קש ושורף את הקש במקום שהוא, כן ישרפו את הישמעאלים במקומם ובארצם, ובזה יאכלו על ימין ועל שמאל בשני הצדדים, **וישבה ירושלם עוד תחתיה בירושלם**, ר"ל שבפעם הזאת לא יגיעו עד ירושלים לצור עליה, שלירושלים עצמה לא יגיעו עד הפעם השלישית שאמר בסי' י"ג ונלכדה העיר, וכן בארתי ביחזקאל סי' ל"ט שלא יגיעו לירושלים עד הפעם האחרון, ועז"א שאז תשב עוד ירושלים תחתיה ובמקומה ולא יוכלו להרע לה, ומ"ש **בירושלם**, הוא עפ"י מ"ש ביחזקאל (סי' מ"ח) שלעתיד תתרחק ירושלים מן המקום שהיא בו עתה לצד דרום מרחק מ"ה מיל ושם תהיה העיר, והמקום של ירושלים של עתה יהיה מיוחד לכהני ה' ולבית המקדש (וכמ"ש למעלה ב' ט"ז) עז"א פה שאז במלחמת גוג תשב עדיין ירושלים במקומה הראשון בירושלים של עתה, ולא תשתנה עדיין ממקומה, כי זה לא יהיה רק בכלות כל המלחמות:

פסוק ז
והושע ה' את אהלי יהודה בראשונה, ר"ל בפעם הראשון שיבא גוג שאז לא יגיע עדיין לירושלים רק לערי יהודה וירצה להרע להם בעריהם ובאהליהם, ואז יושיע להם ה' עפ"י נס, ועי"כ **לא תגדל תפארת בית דויד ותפארת יושב ירושלם על יהודה**, שהגם שאח"ז במלחמה האחרונה שיצורו על ירושלים עצמה יעשה ה' נסים לתפארת בירושלים, לא יוכלו להגדיל תפארתם על יהודה אחר שכבר עשה ה' נסים גם ליהודה קודם שעשה נסים לבני ירושלים ששם ימצאו בית דוד:

פסוק ח
ביום ההוא, ר"ל במלחמה הראשונה של גוג יגן ה' בעד יושבי ירושלים, ולא יוכלו האויבים להגיע לשם כלל כי לא יגיעו לשם עד הפעם האחרון, **והיה הנכשל בהם ביום ההוא כדויד**, שאנשי ירושלים יהיו כולם צדיקים, וגם אם ימצא בהם איש שיכשל בחטא יהיה כדוד שעשה תשובה תיכף וה' העביר חטאתו, **ובית דויד יהיו כאלהים**, כמלאך שלא יצוייר כלל שיחטא כי אין לו יצה"ר, כן לא יקרה להם חטא כלל, וגם יהיו **כמלאך ה' לפניהם**, שישראל יכבדו אותם כאילו הם מלאכי ה' ושלוחיו ליישר את העם:

פסוק ט
והיה ביום ההוא, אז יהרג משיח בן יוסף במלחמה, וזה יסבב שני דברים, א] שעי"כ **אבקש להשמיד את כל הגוים**, שבחטא הריגתו יבקש עליהם עונש להשמידם, ב] שעי"כ.

פסוק י
ושפכתי על בית דויד רוח חן ותחנונים, שעי"כ יבקשו את ה' בתחנונים וישיגו חן וחנינה מאת ה', שע"י שיראו שרוח אפם משיח ה' אשר אמרו בצלו נחי' נפל במלחמה יתעוררו בתשובה ובתפלה, **והביטו אלי את אשר דקרו**, שיביטו ויעיינו שמת בעון הדור, וכאילו הם דקרו אותו ע"י עונותיהם, ויביטו אל ה' לשוב אליו ולבקש עזרו מקדש באשר נפל צור מעוזם, **וספדו עליו כמספד על היחיד**, תחלה יספדו עליו כמו שסופדים על הבן יחיד שמת ואין אחר תחתיו, וגם אח"כ כשיתגלה משיח בן דוד **ימררו עליו מספד** מר **כהמר על הבכיר**, באשר הוא היה הבכור והראשון להושיעם, וע"כ יתמיד האבל עליו גם אחרי כן:

פסוק יא
ביום ההוא יגדל המספד בירושלם כמספד הדדרמון, פי' חז"ל שהוא המספד שספדו על אחאב שהרגו בן הדד שעבד לע"ז ששמה רמון, וכמספד שהיה **בבקעת מגדון** שהוא

המספד שספדו על יאשיה שהרגו פרעה נכה במגדו, שמספד של יאשיה היה מצד שהיה יחיד, כי אז לא היה לישראל רק מלך אחד, ומספד של אחאב שאז היו להם שני מלכים, היה מצד שהיה הבכור כי היו לו י' שבטים, וגם ר"ל שעל אחאב ספדו עשרת השבטים ועל יאשיה ספדו שבט יהודה ובנימין ועליו יספדו כל השבטים:

פסוק יב

וספדה הארץ, כל משפחה יעשו הספד בפ"ע, וימצאו אז משפחת בית דוד שהוא כולל בני דוד, ומשפחת בית נתן שהיה מבני דוד שתהיה אז משפחה מצויינת בפ"ע וכן משפחת הלוי, וימצא בם משפחה אחת מצויינת לבדה יקרא בית השמעי, והם יספדו לבד, וכן כל המשפחות יספדו כ"א בפ"ע ונשיהם לבד:

פרק יג

פסוק א

ביום ההוא יהיה מקור נפתח, לפי הפשט באשר בזמן הזה לא נמצאו מי מעינות בירושלים ואז יפתח מקור מים חיים שיהיה מיוחד **לבית דויד וליושבי ירושלם** לחטאת להתחטא בו, ולהיות למי נדה לאפר חטאת, וכבר נבא יחזקאל שראה נחל גדול יוצא מבית קה"ק שיתפשט עד ים המזרחי והמערבי, וכן נבא זכריה (לקמן י') והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים חצים אל הים הקדמוני וכו' וזה יהיה אחר המלחמה האחרונה של גוג ומגוג שאז יתרבה הנחל בשפע כ"כ, אבל אחר מלחמה הראשונה של גוג שדבר ממנה בכאן לא יתפשטו המים החוצה ויהיה רק לבית דוד ויושבי ירושלים לבד, וכבר בארנו בפירוש יחזקאל שיש בזה משל ומליצה על התפשטות מי הדעת ונחל התורה והאמונה שנמשלו למים, ואחר מלחמה הראשונה יחלו המים המדעיים להתפשט מבית דוד ויושבי ירושלים, להסיר חטאת הדעות החיצוניות ולטהר טומאת הסכלות והאולת ואמונות דופי וכל שמץ ע"ז כמו שפי' בסמוך, והיה ביום ההוא אכרית את שמות העצבים מן הארץ, שהוא באור על מהות המקור הזה ומימיו הנאמנים הנוזלים ממבועי החכמה ודעת קדושים, ואחר המלחמה האחרונה של גוג ומגוג יתפשטו המים חוצה ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, שעז"א והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים וכו' והיה ה' למלך על כל הארץ וכו', שזה פי' המים שיכירו כולם אחדות הבורא ואמתת האלהות והם עצמם המים שחזה יחזקאל כמש"פ שם:

פסוק ב

והיה ביום ההוא אכרית את שמות העצבים, עד שגם שמותם לא יזכרו עוד, **וגם את הנביאים** הם נביאי הבעל שימצאו עוד בהודו חינא ויאפאן שעובדים עדיין לגלולים, וכן המנבאים שהם הדרשנים הנואמים נאום בניב שפתים להמשיך בני אדם אל אמונת הבל, **יסיר מן הארץ**, כמ"ש הרי"א שעוד נמצא בארץ ישראל נביאי דת הקאראן שנופלים על הארץ כנכפים ומדברים דברי נביאות בשם נביא השקר שלהם ברוח הטומאה שנח עליהם, ואז יעביר ה' רוח שקר הזה:

פסוק ג

והיה כי ינבא אז לא ינבאו עוד מפני שני טעמים, א] שלא ימצא מי שיאמין להם, שאף יולדיו ידקרוהו על נבואתו כי ידעו שהוא נביא שקר, וזאת שנית.

פסוק ד

והיה ביום ההוא יבושו הנביאים שהם עצמם יבושו **איש מחזיונו** שיכירו שהוא חזון שקר ואליל ופעולת כח הדמיון, **ולא ילבשו אדרת שער למען כחש** שלא ילבשו אדרת שער שהיה מלבוש מיוחד לנביאים ונזירים למען יוכל להכחיש ולומר שאינו נביא, ושיעור הכתוב

פסוק ה

למען כחש ואמר לא נביא אנכי, שיכחיש לומר איני נביא רק **איש עובד אדמה אנכי** וזה מלאכתי, **כי אדם הקנני מנערי**, אדם אחד קנה אותי לפועל לעבוד שדהו, באופן שיהיה לו כבוד יותר לומר שהוא עובד אדמה והוא עבד איש מקנת כסף משיחזיק א"ע לנביא:

פסוק ו

ואמר אליו, כי נביאי שקר אלה היו מתגודדים בחרבות וברמחים ומכים זה את זה כדי שתשרה עליהם הרוח, וכמ"ש ויתגודדו בחרבות עד שפך דם עליהם, וכשיכחיש שאינו נביא יבררו לו מן רושם המכות שנשארו בין אצילי ידיו, והוא יכחיש גם זאת ויאמר שהם מכות שהוכה בית מאהביו על שלא הלך בדרך הישר, ועכ"פ יתאמץ להכחיש שלא היה נביא כלל כי יהיה זה חרפה גדולה וכלימת נצח:

פסוק ז

חרב עורי, התנבא עוד כי בימים האלה תתעורר חרב על האיש שהוא אומר שהוא רועה של ה', ר"ל על נביא הישמעאלים והמאמינים בדתו שהיה אומר שה' שלחו להיות רועה העולם, ועל **הגבר** שהוא אומר שהוא **עמיתו** וחברו של ה' והוא שוה אליו.

הך את הרועה ותפוצין הצאן הישמעאלים המאמינים בו, ונגד גבר עמיתו אמר **והשבתי ידי על הצערים** הם הכהנים שאחריו המצערים עצמם לכבודו להיות פרושים כנודע:

פסוק ח

והיה בכל הארץ פי שנים בה יכרתו, ואז תתעורר חרב איש ברעהו עד שלא ישאר רק השלישית, שהם מאמיני האמונה האמתית היא תותר עם מאמיניה:

פסוק ט

והבאתי, וגם את השלישית שיותרו **אביא באש** היסורים לצרפו מן הסיגים, **וצרפתים** להסר הסיגים, ומוסיף **ובחנתים** שאחר הצירוף יבחון אותם שנית אם נצרפו כראוי, **כמו שבוחנים את הזהב** שהוא יותך ויוצרף יותר מן הכסף עד שישאר זהב נקי, ר"ל שלא אשאיר רק הצדיקים הגמורים עד **שהוא יקרא בשמי** בתפלה, **ואני אענה אותו** תיכף, **ואני אומר עמי הוא והוא ה' אלהי**, כי תחול עליו ההשגחה הפרטית וקרבת האלהים תמיד:

פרק יד

פסוק א

הנה, עתה יספר איך יבא גוג ומגוג בפעם האחרון על ירושלים, שאז יגיע עד ירושלים עצמה, (ובכל פעמים הראשונים לא יגע בירושלים כמ"ש ביחזקאל סי' ל"ח) וז"ש שיבא יום המיוחד לה', ואז **וחלק שללך בקרבך**, כי כבר יתחיל לשלול שלל ולבוז בז בירושלים עצמה, ומפרש איך יהיה זה.

פסוק ב

ואספתי את כל הגוים, ה' יתן בלב הגוים שיתאספו אל ירושלים למלחמה, וכבר התבאר יחזקאל ל"ב וסי' ל"ח שבאחרית הימים יתאספו בני אדום לקחת את ירושלים מיד הישמעאלים ואז תלכד העיר ונשסו הבתים וחצי העם כבר יצאו לגולה, אבל לא יספיקו לגמור הדבר ולהגלות את כולם **ולא יכרת יתר העם מן העיר**, וזה יהיה מפני כי.

פסוק ג

ויצא ה' ונלחם בגוים האלה, וכבר התבאר ביחזקאל שה' ישלח מהומה בין שני הלוחמים ויהרגו איש את אחיו, שזה יהיה ע"י השגחת ה', וידמה בזה **כיום הלחמו ביום קרב**, כי יש הבדל בין קרב ובין מלחמה, שבקרב הוא לוחם עם אויבו בקרוב ומתאבק עמו, והמלחמה תהיה גם מרחוק ע"י חצים ואבנים וכדומה, ור"ל שלא ילחם עמם מרחוק ע"י סבות טבעיות רק מקרוב בלא אמצעי בכח אלוה נסיי:

פסוק ד

ועמדו רגליו, אז יהיה רעש הארץ, ומצייר כאילו **רגלי ה'** ר"ל מסובביו (שזה גדר רגל ברוחנים) **יעמדו על הר הזיתים** שהוא במזרח ירושלים, והר הזיתים יבקע באמצעו בין בצד מזרח בין בצד מערב, ר"ל שתהיה הבקיעה נמשכת ממזרח למערב, ועי"ז **ימוש ההר ממקומו** חציו לצד צפון וחציו לצד דרום, ובין שתי חציי ההר ישאר **גיא גדולה מאד**, ואם הענין הוא כפשוטו, יהיה זה מתאחד עם מה שהראו לו ליחזקאל (שם סי' מ"ח) שירושלים שלעתיד תהיה רחוקה ממקום המקדש מ"ה מיל, ובאשר כבר נבאו נביאים אחרים שירושלים תשב במקומה, באר נביאנו שזה יהיה ע"י שהר הזיתים שהוא מירושלים יעתק ממקומו עם כל סביבותיו באורך וברוחב חמשת אלפים קנים (שהם ט"ו מיל שכן יהיה גודל עיר ירושלים לע"ל כמבואר שם), וזה יהיה רחוק מחצי ההר הצפוני מ"ה מיל, ועליו תבנה ותתכונן ירושלים שלעתיד שראה יחזקאל, ובזה יתקיימו דברי הנביאים כולם בלי סתירה:

פסוק ה

ונסתם גיא הרי, יש נוסחאות שכתוב בהן **ונְסְתַּם**, ור"ל כי הגיא שבאמצע ההר שיפתח עם התהום שמשם יצא הרעש הגדול הזה המפרק הרים, יסתם תיכף ויהיה שם בקעה, ולנוסח שכתוב **ונַסְתֶּם**, ר"ל שכולם ינוסו אל הגיא שבין שני ההרים שיתפרדו עתה, כי במקום שכבר נפתחה הארץ אין עוד סכנת הרעש כמו במקום שלא נפתחה הארץ עדיין, ולכן ינוסו כולם אל הגיא שבין ההרים, ואמר **שיגיע גיא הרים אל אצל**, שהגיא ימשך בדרום עד מקום ששמו אצל שהוא רחוק מ"ה מיל מירושלים של עתה. ועד שם יתמוטט ההר ויהיה משך הגיא, כי במקום הנקרא אצל יעמוד חצי ההר ועליו תבנה ירושלים שלעתיד, **ונסתם כאשר נסתם מפני הרעש בימי עוזיה מלך יהודה**, שאז היה הרעש מפני שקנא ה' לכבודו ולחולק עם כהונתו של אהרן, וכן יקנא ה' לכבודו בעת ההיא ועל החולקים על כבוד דת ישראל וקדושתם, **ובא ה' אלהי כל קדושים עמך**, ר"ל אבל אז לא יהיה הרעש מפני קצף ה' על ישראל כמו בימי עוזיה, שאז ראה ישעיה את ה' יושב על כסא רם ונשא ושרפים עומדים ממעל לו והבית ימלא עשן מקצף ה', אבל אז ה' וכל קדושים שלו יבואו עמך לשמרך ולעזרך, לא להסתלק על כסאו בשמים ולהענישך כמקדם:

גיא הרי. כמו הרים, כמו אצילי ידי וקרע לו חלוני, כי יתהוו מההר שני הרים, והצל שם מקום:

פסוק ו

והיה ביום ההוא לא יהיה אור, ר"ל שאז יחדל אור השמש והירח מלהאיר בעולם, כמ"ש (ישעיהו ס׳:י״ט) לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם וכו' והיה לך ה' לאור עולם, ולא יהיה במציאות אור גשמי, **לא אור יקרות ולא אור קפאון**, ר"ל לא אור השמש שהוא אור עצמי אור יקר, ולא אור הירח וככבים שהם רק מקבלים האור שצף על כדורם המקשי ע"י השמש שמכה עליהם והאור חוזר, כי לא ימצא אור גשמי כלל:

פסוק ז

והיה יום אחד, לא יהיה היום חלוק ליום ולילה לבקר וצהרים ועת ערב, שזה רק בעת שישמשו המאורות הגשמיים, אבל אז יהיה יום אחד מדובק כולו יום, **והוא יודע** שהוא **לה'** שאורו מיוחס לה' לא לשמש וירח ומאורות רק באורו נראה אור, וע"כ יהיה **לא יום ולא לילה**, ששמות יום ולילה יקראו מצד הארת האור הגשמי שזורח ושוקע, אבל האור שיהיה אז יהיה אור תמידי בלתי משתנה כלל לא זורח ושוקע ולא יצדקו עליו שמות יום ולילה, **והיה לעת ערב יהיה אור**, שהשמש הגשמי תערב ותשקע ואז יתחיל האור העקרי להאיר שהוא אור ה', והיא מליצה נפלאה שיתבטל ההארה והשפע היוצא מאת המאורות, וה' בעצמו ובכבודו יאיר וינהיג וימשול בשפע תמידית בלתי משתנה, עד שלא יהיה חשך וצרה כלל וסילוק השפע והמעטתה כמו שמוכרח בהנהגה הטבעיית הבא בסבת המערכת שהם עולים ויורדים ומחייבים שנוים טובים ורעים, כי אז יהיה רק אור וטוב ושלום והצלחה:

פסוק ח

והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים, תחלה אמר כי יהיה מקור נפתח רק בירושלים לבד, אבל אחר מלחמה האחרונה יתרבו המים עד שיצאו לחוץ ויתפשטו עד ים המזרחי והמערבי, ומלבד שיהיה כן כפשוטו כמו שבארתי למעלה (י"ג א') מרמז גם כן על התפשטות המים המדעים ונחל האמונה האמתיית מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ, מפרש.

פסוק ט

והיה ה' למלך על כל הארץ, זה נמשל המים שכל העולם יכירו מלכות ה' ואחדותו, כי עד עתה היו אומות שלא האמינו באחדות והיו אומרים שיש שני התחלות או יותר, **ואז יהיה ה' אחד**, והיו אומות שהודו באחדות ה' אבל היו משתפים לו שתופים בהנהגה או בשמו וזכרו ואצילתו וכדומה, ואז יהיה גם **שמו אחד**, כי יאמינו כולם באחדות אמתי ובהשגחתו והנהגתו המיוחדת ובמלכותו, וגם שלעתיד יקרא שם הוי' ככתיבתו,

כי הכנויים הם לפי חלוקי ההנהגות משפט וחסד ורחמים וכדומה, ולעתיד יהיה הנהגה אחת פשוטה:

פסוק י

יסוב כל הארץ כערבה, אחר שיתחלק הר הזיתים לשנים יהיה הגאי שבין שני ההרים כערבה ומישור, וזה ימשך **מן גבע** שהיא בדרומית ירושלים של עכשיו **עד רמון** שאצל רמון תעמוד ירושלים החדשה שראה יחזקאל שתהיה מנגב ירושלים של עכשיו.
וראמה, וירושלים עצמה בין הישנה שעליה יעמד המקדש על חצי ההר הצפוני ובין החדשה שעליה תעמוד העיר, יהיו רמים ונשאים, **וישבה תחתיה** במקומה, כי שניהם יעמדו על הררי עד ששם עמדה ירושלים מעולם, וזה יהיה **למשער בנימין עד מקום שער הראשון** ששם עמדה מקדם, **עד שער הפנים ומגדל חננאל עד יקבי המלך** שם תעמוד ירושלים החדשה:

פסוק יא

וישבו בה, לא כמו בעת הגולה שלא היה בה ישוב, **וחרם לא יהיה עוד**, לא כמו בבית ראשון שנחרבה אחר ישובה, **וישבה ירושלם לבטח**, לא כמו בזמנים הקודמים שהיו בה תמיד מלחמות:

פסוק יב

וזאת תהיה המגפה כמ"ש (ישעיהו ס"ו:י"ט) ושמתי בהם אות ושלחתי מהם פלטים, שזה יהיה למען יספר בכל העולם מעשי ה':

פסוק יג

והיה ביום ההוא, **והחזיקו**, כשירצה איש **להחזיק יד רעהו** ולתמכו לבל יפול ע"י המהומה שישים ה' בהם, **תעלה ידו על יד רעהו** להפילו ארצה שזה תכלית המהומה והטירוף:

פסוק יד

וגם יהודה, שיעורו **וגם יהודה בירושלם תלחם**, יהודה אשר תשאר בירושלים שהם הנשארים בעיר כמ"ש למעלה ויתר העם לא יכרת מן העיר, יצאו גם כן להלחם, אחר שיראו שהמם ה' אותם, ועי"ז יאספו חיל כל הגוים:

פסוק טז

והיה כל הנותר יעלו תמיד בחג הסכות לירושלים, כי מפלת גוג תהיה בחג הסכות ויעלו לחוג החג לזכרון הנס שנעשה ביום ההוא:

פסוק יז

והיה אשר לא יעלה אם תמצא משפחה שלא תעלה **לא עליהם יהיה הגשם**, כי השפעת הגשם יהיה מירושלים, שבחג נדונים על המים ומנסכים נסוך המים, ואומה שלא תמצא שם לא יזכרו אותה לטובה בגשמי ברכה:

פסוק יח

ואם משפחת מצרים לא תעלה, שהם אינם צריכים לגשמים, והם היו מן האומות שעלו עם גוג כנז' ביחזקאל וראו עונשי ה' והוכו אז במגפה, אז יהיה עונשם שיחזור עליהם המגפה שנית, ואז כשתחזור המגפה בשביל מצרים תכלול גם יתר האומות שלא באו לירושלים ותתפשט המגפה גם עליהם ולא יספיק עונש מניעת הגשם לבד, וז"ש **ולא עליהם** לבד **תהיה המגפה אשר יגוף ה'** אז **את הגוים**, ר"ל גם את יתר הגוים **אשר לא יעלו לחוג את חג הסכות** הגם שבפעם אחרת כשלא עלו היה די בעצירת גשמים, מפרש.

פסוק יט

זאת תהיה חטאת מצרים וחטאת כל הגוים, שאחר שחטאת מצרים תגדל יותר להענישם במגפה שהוא עונש יותר גדול מעצירת גשמים, כי הם היו עם גוג ולא לקחו מוסר, על ידם יהיה זה גם חטאת כל הגוים להענישם ג"כ במגפה עם מצרים:

פסוק כ

ביום ההוא, ר"ל אחר שירושלים שלעתיד תהיה רחוקה מן המקדש מ"ה מיל שהם יותר ממהלך אדם ברגליו ביום שהם עשר פרסאות, ע"כ תתפשט הקדושה עד מקום שיכול לילך ביום אחד כשהוא רוכב על הסוס במרוצה.

והסירות שימצאו אז בבהמ"ק יהיו כמזרקים, שמרוב הקרבנות ישימו בהם דם הזבח לזרקו על המזבח:

פסוק כא

והיה, וכל סיר שיהיה בירושלם וביהודה יהיה קדש כי יבשלו בהם שלמים וקדשים קלים, **וכל הזובחים יבשלו בהם**, כי ירבו הזובחים מרוב הגרים העולים, ולא יהיה עוד סוחר ומוכר כבשים ותורים ובני יונה לקדשים כמו שהיה תחלה שהיו מעלים אותם בדמים, כי לא יעשו סחורה וריוח בזה כי כולם ינדבו בהמותיהם לקדש: